ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

Мудрий Ярослав Віталійович

Дипломна робота
на здобуття ступеня магістра
на тему**: «Культурна дипломатія у системі стратегічних комунікацій держави»**

Група ТУхр-12-23 М1ПУА(2.0здс)
Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітня програма: «Публічне управління та адміністрування»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Дипломна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів, текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Мудрий Я.В.

Науковий керівник
канд. економ. наук. _____ Голозубов В.О.
(посада, науковий ступінь, вчене звання) **(підпис)** **(прізвище та ініціали)**

Допущено до захисту перед ЕК
Завідувач кафедри
док.н. з держ. упр., проф. _____ Семенець-Орлова І.А.
(посада, науковий ступінь, вчене звання) **(підпис)** **(прізвище та ініціали)**

Київ 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Мудрий Ярослав Віталійович. "Культурна дипломатія у системі стратегічних комунікацій держави" - Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» - Міжрегіональна Академія управління персоналом. - Київ, 2025.

Актуальність теми дослідження. В умовах війни культурна дипломатія України набула статусу ключового інструменту стратегічних комунікацій, що необхідний для забезпечення національної стійкості та мобілізації міжнародної підтримки. Її розвиток важливий для захисту суверенітету, подолання наслідків спотворення національного образу.

Мета роботи полягає у дослідженні культурної дипломатії як стратегічного інструменту зовнішньої політики держави, що протистоїть ворогу та відстоює свою незалежність.

У роботі були використані такі **методи дослідження** як аналіз та синтез, діалектичний, системний, структурно-функціональний, історичний, інституційний та порівняльний методи; принципи об'єктивності, наукової неупередженості та наступності.

Ключові слова: *культурна дипломатія, стратегічні комунікації, публічне управління, міжнародний імідж держави, м'яка сила, культурна політика, публічна дипломатія, міжнародні комунікації, державна стратегія.*

ANNOTATION

Mudryi Yaroslav Vitaliyovych "Cultural diplomacy in the state's strategic communications system"- It's Manuscript.

Diploma's work in obtaining the educational qualification of " master's " - Interregional Academy of Personnel Management. - Kyiv, 2025.

The relevance of the research topic. In the context of war, Ukraine's cultural diplomacy has become a key instrument of strategic communication, necessary for ensuring national resilience and mobilizing international support. Its development is important for protecting sovereignty and overcoming the consequences of the distortion of the national image.

The purpose of the work is to study cultural diplomacy as a strategic instrument of foreign policy for a state that opposes its enemy and defends its independence.

The following **research methods** were used in the work: analysis and synthesis, dialectical, systemic, structural-functional, historical, institutional, and comparative methods; principles of objectivity, scientific impartiality, and continuity.

Keywords: *cultural diplomacy, strategic communications, public governance, international image of the state, soft power, cultural policy, public diplomacy, international communication, state strategy.*

ЗМІСТ

ВСТУП……..……4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ……..……..8
1.1 Визначення поняття «культурна дипломатія» та аналіз підходів до його вивчення……..…….……..……..8
1.2 Значення та роль культурної дипломатії для держави……....19
Висновки до першого розділу...…….……..…....27
РОЗДІЛ 2 КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ США ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН…….29
2.1 Практика становлення культурної дипломатії в європейських державах……..……...29
2.2 Роль культурної дипломатії США у контексті українських інтересів……..……..…..44
Висновки до другого розділу…….……..55
РОЗДІЛ 3 СТАН КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ……..……...58
3.1 Культурна дипломатія у системі стратегічних комунікацій України.…...58
3.2 Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення культурної дипломатії України……...…….…...68
Висновки до третього розділу ..……...72
ВИСНОВКИ……...76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….…80

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах повномасштабного збройного вторгнення культурна дипломатія набуває статусу ключового інструменту стратегічних комунікацій держави. Вона є життєво необхідною для забезпечення національної стійкості, мобілізації міжнародної підтримки та рішучої протидії дезінформаційним кампаніям на глобальному рівні.

Формування та ефективний розвиток політики культурної дипломатії розглядається як системна діяльність, спрямована на захист національної безпеки та суверенітету. З іншого боку ця політика сприяє посиленню міжнародного авторитету та розширенню можливостей для післявоєнного відновлення та соціокультурного розвитку.

На сучасному етапі українська культура стала як мішенню для знищення, так і потужним щитом національної ідентичності. Потреба у гідній репрезентації власної самобутності та історії значно актуалізувалася для формування чіткого розуміння світу щодо справжніх цілей агресора.

Дослідження засвідчили, що культурна дипломатія виявилася надзвичайно ефективною зброєю в інформаційній протидії, сприяючи об’єднанню міжнародної спільноти. Її використання забезпечує критично важливу підтримку: військову, фінансову та гуманітарну.

Хоча до початку повномасштабної війни розвиток публічної та культурної дипломатії був недостатнім, сьогодні спостерігається їхня мобілізація та прискорення. Культурні діячі та інституції активно долучаються до міжнародних комунікацій, самостійно прокладаючи канали зв'язку зі світом. Це дозволяє подолати наслідки тривалого спотворення національного образу, сформованого імперськими наративами.

Варто зазначити, що політика культурної дипломатії охоплює не лише зовнішньополітичну діяльність. Вона також відіграє вирішальну роль у підтримці внутрішньої стійкості суспільства, інтегруючи культурні запити

громадян та беручи участь у плануванні їхньої реалізації. Отже культурна дипломатія функціонує як невіддільна складова культурної політики держави. Вивчення динаміки функціонування культурної дипломатії є особливо актуальним для України. Це сприяє інтеграції країни до світового культурного простору на її власних умовах, підкреслюючи європейську приналежність українського народу.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні культурної дипломатії як стратегічного інструменту зовнішньої політики держави, що протистоїть ворогу та відстоює свою незалежність.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

- з'ясувати методологічну базу та джерельне забезпечення дослідження культурної дипломатії у кризових умовах;
- розкрити сутність та визначити ключові особливості поняття «культурна дипломатія» в контексті воєнного часу;
- визначити місце та стратегічне значення культурної дипломатії у зовнішньополітичному курсі держави як інструменту протидії;
- проаналізувати досвід формування та розвитку культурної дипломатії провідних європейських країн, що є зразком для України;
- охарактеризувати сучасний стан реалізації культурної дипломатії Сполучених Штатів Америки та її цінність для української стратегії;
- дати оцінку розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України в умовах повномасштабної війни;
- висвітлити особливості культурної взаємодії України з країнами-сусідами як чинника регіональної безпеки.

Об'єктом дослідження визначено культурну дипломатію у зовнішній політиці сучасної держави, що переживає період активних бойових дій.

Предметом дослідження є особливості зовнішньополітичної культурної діяльності держави в системі сучасних міжнародних відносин,

сфокусовані на захисті національних інтересів та суверенітету.

Методи дослідження. У роботі було застосовано такі підходи як аналіз та синтез, діалектичний, системний, структурно-функціональний, історичний, інституційний та порівняльний методи. Додатково дослідження здійснене через використання принципів об'єктивності, наукової неупередженості та наступності.

Методи аналізу та синтезу дозволили виявити критичні чинники, що вплинули на становлення культурної дипломатії як інструменту національної стійкості. Ці методи використовувалися при узагальненні положень та обґрунтуванні результатів дослідження, особливо щодо оцінки оперативності розвитку міжнародної культурної комунікації України.

За допомогою системного підходу вдалося розглянути функціонування культурної дипломатії як цілісної системи, що складається із сукупності взаємозалежних елементів, які працюють в умовах кризового менеджменту. Це дало змогу проаналізувати взаємозв'язок цих елементів та визначити стратегічне місце культурної дипломатії серед інших складових дипломатичної сфери.

Структурно-функціональний метод дозволив розкрити взаємодію та зв'язки між різними рівнями та складовими культурної дипломатії. Зокрема досліджено функціонування різноманітних дипломатичних прийомів, інституцій та структурних одиниць, які були екстрено мобілізовані для роботи.

Історичний метод був застосований під час аналізу процесу налагодження та розвитку культурної дипломатії в обраних країнах, а також у контексті становлення українських міжкультурних відносин до та після початку агресії. Порівняльний метод надав можливість зіставити особливості реалізації культурної дипломатії в межах основних європейських моделей, американської практики та вітчизняного досвіду, що є ключовим для запозичення найкращих практик. Метод дескриптивного аналізу сприяв встановленню конкретних фактів і подій у процесі реалізації української

культурної присутності, фіксуючи динаміку змін на міжнародній арені.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних засад дослідження культурної дипломатії як елемента стратегічних комунікацій держави в умовах повномасштабної війни. Вперше буде комплексно проаналізовано динаміку цього процесу в контексті протидії сучасним гібридним загрозам, включаючи механізми культурної мобілізації.

Практичне значення дипломної роботи полягає у тому, що її результати та висновки дають можливість глибшого розуміння культурної дипломатії як інструменту національної стійкості та відновлення. Ці матеріали мають важливе значення для України у з точки зору розробки стратегії післявоєнного партнерства з європейськими та північноатлантичними країнами.

Матеріали дослідження можуть бути використані при подальшому вивченні питань розвитку міжнародної культурної комунікації України, а також при формуванні стратегій розвитку її культурного співробітництва. Крім того результати роботи можна застосовувати при підготовці навчальних курсів з публічного управління та міжнародних відносин для закладів вищої освіти особливо в частині кризових комунікацій.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків та списку літератури з 70 використаних джерел. Загальний обсяг даної дипломної роботи становить 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ

1.1 Визначення поняття «культурна дипломатія» та аналіз підходів до його вивчення

Дипломатію визначають як офіційну діяльність вищих органів державної влади, включаючи глав держав, урядів та зовнішньополітичних відомств, спрямовану на реалізацію цілей і завдань зовнішньої політики. Дослідження засвідчили, що її основною функцією є захист прав та національних інтересів держави, її установ та громадян за межами національних кордонів. Дипломатія виступає одним із найважливіших засобів здійснення зовнішньої політики, що передбачає врегулювання спірних питань виключно мирними засобами, шляхом ефективних переговорів та досягнення домовленостей [70].

У широкому розумінні дипломатія також трактується як мистецтво ведення переговорів та наука міжнародних відносин. Оксфордський словник англійської мови тлумачить її як здійснення міжнародних відносин через процес перемовин або як метод регулювання міждержавних відносин за посередництва спеціально уповноважених осіб. Ця сфера включає складний переговорний процес, підписання міжнародних угод та пошук взаємоприйнятних рішень. Головною метою залишається запобігання чи врегулювання конфліктів та розширення міжнародного співробітництва [61].

Головними індикаторами дипломатії в сучасних умовах визначено:

1) Належність до сфери міжнародних відносин і зовнішньої політики суверенної держави;

2) Використання механізму перемовин і домовленостей як пріоритетного інструменту мирної організації міждержавних відносин;
3) Наявність інституту дипломатів: державних службовців, які безпосередньо виконують обов'язки, передбачені нормативними документами дипломатичної служби [4].

Відомі українські науковці зокрема Г. Удовенко та Ю. Гавінський у Політологічному енциклопедичному словнику трактують дипломатію як сукупність мирних заходів. Ці заходи спрямовані на зміцнення міжнародного співробітництва та, за необхідності, на запобігання міжнародним конфліктам, їх ефективне врегулювання та пошук компромісних рішень. Безпосереднє оперативне керівництво дипломатичною діяльністю держави здійснює відомство закордонних справ [35].

Традиційний зовнішньополітичний сегмент зазвичай належить до цільової групи стратегічного впливу та покладається на Міністерство закордонних справ. Однак набір зовнішньополітичних інструментів сьогодні є значно ширшим за діяльність виключно державних установ. Одним із таких інструментів, що активно застосовується для оптимізації зовнішньополітичної діяльності є публічна дипломатія [2].

Аудиторія публічної дипломатії є надзвичайно широкою і охоплює різні верстви суспільства, на відміну від класичної закритої дипломатії. Публічна дипломатія визначається як комплекс заходів, що здійснюються органами зовнішніх відносин держави з метою вивчення ставлення громадськості за кордоном та її інформування. Її кінцева мета полягає у покращенні власного іміджу держави, налагодженні міжособистісних контактів та реалізації національного інтересу [18].

Основними методами класичної дипломатії вважають офіційні візити та переговори на найвищому рівні, дипломатичні конференції, укладення міжнародних договорів та роботу в міжнародних організаціях. Проте сьогодні значно актуалізується активна комунікація з громадськістю та використання інструментів публічної дипломатії. Така комунікація сприяє

посиленню міжнародної підтримки та зближенню політики держави з її зовнішніми партнерами, що є особливо критичним в умовах повномасштабного вторгнення для мобілізації солідарності.

Саме на перетині публічної дипломатії та культурної політики виникає культурна дипломатія, яка використовує культурні надбання для досягнення стратегічних цілей держави. Вона перетворює культурний продукт на засіб впливу.

Сучасна дипломатія передбачає функціонування розгалуженої мережі постійних дипломатичних представництв, таких як посольства та місії, акредитованих в інших державах. Створення цих органів можливе виключно за умови взаємного юридичного визнання держав та досягнення згоди щодо налагодження двосторонніх відносин [14].

Американський фахівець у сфері міжнародних відносин Ганс Й. Моргентау наголошував, що дипломатія у широкому сенсі складається з кількох ключових елементів. Це здатність держави чітко визначати власні цілі та адекватно оцінювати цілі інших країн, враховуючи наявний чи потенційний силовий ресурс [24].

Важливими також є вміння визначати ступінь сумісності цілей та використовувати основні засоби їх досягнення: переконання, компроміс та, за крайньої необхідності, погроза силою. Останніми роками дослідницьке середовище демонструє зростання інтересу до потенціалу культурної дипломатії. Це значною мірою пов’язано з виявленням обмежень традиційної, а надто силової дипломатії, яка часто виявляється не ефективною у вирішенні важливих міжнародних питань.

Традиційні підходи нерідко не враховують такі критичні компоненти, як культура, цінності, релігія та менталітет конкретного народу. Культурна дипломатія, працюючи саме у цій сфері, створює сприятливу основу для пожвавлення та підвищення ефективності міжнародної співпраці [28].

Культурна дипломатія - це феномен, який є водночас новим та давнім у дипломатичній практиці. З одного боку, перші згадки про використання

культурного обміну у міждержавних відносинах фіксуються ще у II-III тис. до н. е. З іншого боку як окремий об’єкт наукового вивчення вона почала формуватися лише після Другої світової війни. Особливим каталізатором для розвитку культурної дипломатії стало усвідомлення того, що культура є одним з основних чинників забезпечення державних інтересів [55].

На думку української дослідниці Н. Ржевської, культурна дипломатія виступає як кінцевий продукт культурної політики, але водночас є механізмом, що забезпечує функціонування зовнішньополітичних інструментів. Вона здатна впливати на думку світової спільноти та формувати необхідний політичний порядок денний. У сучасній науці культурна дипломатія часто ототожнюється з поняттям «м’якої сили». М’яка сила є важливим складником інструментарію міжнародних відносин, що дозволяє переконувати партнерів за допомогою привабливості культури, цінностей та ідей [50].

Вона включає здатність встановлювати пріоритетний політичний порядок денний та визначати взаємовідносини з урахуванням уподобань іншої сторони. Визнано, що культурна дипломатія має величезне значення у відносинах держави із зовнішнім світом. Встановлено, що ані економічна, ані навіть військова міць не здатні повністю «оволодіти серцями та розумом» світової спільноти, що досягається лише через культурну комунікацію. Зазвичай виокремлюють три ключові властивості культурної дипломатії: обсяг залучених заходів та непомітність впливу [64].

Сьогодні поширена думка, що культурну дипломатію варто розглядати як складову частину публічної дипломатії. Чеський дослідник Ї. Паштінка вказує на те, що поняття «публічна дипломатія» є ширшим, оскільки охоплює комплекс заходів, які не потрапляють безпосередньо до сфери функціонування культурної дипломатії. Хоча такий підхід є загальнопоширеним, це викликає наукові дискусії щодо чіткого розмежування цих складових. Системні дослідження у цій галузі пожвавилися після Другої світової війни, де її визначали як засіб досягнення

зовнішньополітичних цілей через культурну комунікацію [9].

Першим термін «культурна дипломатія» офіційно використав у 1959 році Р. Таєр, спеціальний помічник Держсекретаря Сполучених Штатів. Ранні визначення, як, наприклад, американського вченого Р. Шервуда, тлумачили її як маніпулювання культурним матеріалом у пропагандистських цілях, що вже не відповідає сучасним цілям демократичних держав [19]. Натомість американський політолог М. Каммінгс запропонував визначення, за яким культурна дипломатія подається як «обмін ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими аспектами культури між націями та їх народами для сприяння взаєморозумінню» [41].

У свою чергу Я. Меліссен вважає, що дипломатія є складовою культури, а не навпаки, та визначає культурну дипломатію як багаторічну діяльність, розраховану на тривалу перспективу, метою якої є «продаж іміджу держави через засоби культури» [34]. Українські науковці, зокрема М. Ожеван та О. Кучмій, у «Українській дипломатичній енциклопедії» подають комплексне визначення, що охоплює три аспекти. Це, по-перше, зовнішня культурна політика, метою якої є збереження національної ідентичності та використання культури як інструменту у зовнішньополітичних діях [60].

По-друге, це врахування культурних факторів у дипломатичній діяльності задля досягнення міждержавного порозуміння та подолання культурних бар'єрів. По-третє, це використання чинників культури, мистецтва й освіти з метою захисту та просування національних інтересів на міжнародній арені [15].

Сьогодні культурна дипломатія трактується як курс дій, що базується на обміні ідеями, цінностями та традиціями, які застосовуються для зміцнення відносин та просування національних інтересів на зовнішній арені. Цей процес як правило є двостороннім, хоча може здійснюватись і в односторонньому порядку, коли країна зосереджується на просуванні власних інтересів [25].

Культурній дипломатії притаманний широкий спектр можливостей

впливу на аспекти національної безпеки, збереження національної ідентичності, вдосконалення демократичних цінностей та формування міжнародного авторитету країни. Українська дослідниця О. Розумна визначає основні завдання за двома напрямами. З огляду на зовнішній напрям це забезпечення сприятливого іміджу держави та успішності її міжнародної політики [13].

Внутрішній напрям передбачає зміну культурної парадигми та реформування культурної політики для забезпечення якості національного культурного продукту. Оскільки головне завдання полягає у створенні державою власного оригінального культурного продукту, сфери культурної політики та культурної дипломатії тісно взаємопов'язані. На культурну політику покладається завдання наповнення національної культури змістом, а на культурну дипломатію - інтеграція цього змісту в систему міжнародної комунікації [5].

В умовах повномасштабної агресії та гібридної війни, інструменти культурної дипломатії набувають критичного значення як засоби протидії та мобілізації солідарності. До ключових інструментів належать програми освітніх обмінів та популяризація мови держави у світі. Також це організація культурних заходів та переклад і поширення книг національних видавництв, що сприяють розповсюдженню правдивих наративів про країну.

Важливим інструментом є забезпечення широкого спектру мовлення і ЗМІ для іноземної аудиторії для протидії дезінформації. Це включає забезпечення участі представників України на міжнародних виставках і форумах для презентації національної стійкості та досягнень. Додатковою функцією є визнання всіх культурних досягнень українців та здобутків, знайдених на території сучасної України, що є інструментом боротьби з культурним присвоєнням.

Не менш важливою функцією є захист інтересів України в міжнародних суперечках у сфері культури, зокрема щодо збереження спадщини, знищеної агресором. Отже попри відносно недавнє входження

терміна «культурна дипломатія» до наукового вжитку, вона глибоко вкорінена у зовнішньополітичній практиці. На відміну від «жорсткої сили», культурна дипломатія покликана переконувати та впливати виключно завдяки культурі, цінностям та ідеям, що є особливо потужним ресурсом для України у боротьбі за свою міжнародну суб'єктність [49].

Поняття «культурна дипломатія» сьогодні інтенсивно використовується в академічному дискурсі як один із найважливіших елементів зовнішньополітичного впливу. Дослідження наукових розвідок із цієї проблематики засвідчило глибокий інтерес до розуміння її сутності серед представників політичної науки, соціології, історії та міжнародних відносин. Культурній дипломатії як інструменту публічного управління приділяють значну увагу провідні європейські та американські науковці й практики [44].

Серед зарубіжних дослідників, які зробили вагомий внесок у концептуалізацію цього феномену, варто відзначити Н. Калла, чиї роботи розкривають історичні моделі публічної дипломатії, та С. Анхольта, який зосередився на дослідженні національного брендингу [40].

Значний теоретичний доробок належить також Ронді Захарні, яка вивчає міжкультурну комунікацію, та С. Шнайдер, що аналізує взаємозв'язок культури і зовнішньої політики. До цієї плеяди належать і такі автори, як Дж. Маккарті, Л. Гольц та Дж. Джінов-Хехт, які детально розкривають механізми реалізації культурних програм [26].

Питання місця культурної дипломатії у зовнішній політиці та її впливу на формування позитивного іміджу держави були глибоко проаналізовані такими дослідниками, як Р. Шервуд, Дж. Хоуелл та Д. Блек. Ці вчені розкривали особливості реалізації культурної дипломатії в межах основних світових моделей. Їхні роботи дозволяють здійснити порівняльний аналіз досвіду Європейського Союзу, американської культурної дипломатії та української практики [67].

Серед вітчизняних дослідників проблема культурної дипломатії також набула значної уваги, особливо після загострення геополітичних викликів. На

увагу заслуговують праці таких вчених, як Г. Луцишин, А. Гончарук, Н. Сербіна, О. Розумна та Т. Браніцька. У їхніх роботах висвітлюються теоретичні аспекти культурної дипломатії та її роль у розвитку держави. Також важливий внесок зробили О. Кучмій, Н. Кащенко та І. Кухар, які аналізували досвід культурної взаємодії із зарубіжними партнерами [54].

Окремий блок досліджень присвячений питанням місця культурної дипломатії саме у зовнішньополітичному спрямуванні української держави. Серед них виділяються праці В. Ціватого, М. Кулініча та Т. Пересунько. Вони вивчали інституційні основи та механізми інтеграції культурної складової у дипломатичну діяльність. Незважаючи на посилення інтересу, незначна кількість глибоких наукових праць свідчить про необхідність подальших досліджень культурної складової української дипломатії, особливо в контексті воєнних та післявоєнних викликів [59].

Основа теоретичної частини дипломної роботи представлена переважно міжнародними та національними нормативно-правовими документами, а також офіційними даними Посольств України в країнах-сусідах. Ці документи є правовою основою для здійснення культурної дипломатії, особливо в умовах, коли культурна спадщина перебуває під загрозою [33].

Правову основу української культурної дипломатії формують ключові міжнародні конвенції, розроблені під егідою ЮНЕСКО. До них належать Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту та Другий протокол до неї. Ці акти є особливо важливими для України, оскільки визначають механізми захисту культурної спадщини під час бойових дій [27].

Також важливими є:

1) Конвенція про створення Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО);
2) Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини;
3) Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини;

4) Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [20].

Важливе значення для здійснення культурної дипломатії також мають угоди, розроблені під егідою Ради Європи. До них відносяться Європейська культурна конвенція (Париж, 1954 рік) та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Також використовується Рамкова конвенція про захист національних меншин, що забезпечує підтримку діалогу та прав меншин у сфері культури [48].

Для аналізу стану культурної взаємодії сучасної України з сусідніми країнами використовувалися двосторонні договори. Досліджено Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією та Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорщини про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені. Додатково використані дані офіційних вебсайтів Посольства України в Республіці Польща, Словацькій Республіці, Угорщині та Республіці Молдова, які висвітлюють поточну культурно-гуманітарну співпрацю в умовах війни [39].

Аналіз ступеня вивчення проблеми української культурної дипломатії дозволяє констатувати, що на відміну від європейських чи американських досліджень, цей напрям для України є відносно новим. Його актуальність багаторазово зросла у зв’язку з євроінтеграційними процесами та необхідністю стратегічної протидії зовнішнім загрозам.

Методологічну основу роботи становлять такі ключові методи дослідження: аналіз та синтез, діалектичний, системний, структурно-функціональний, історичний, інституційний, порівняльний та проблемно-хронологічний. Додатково використано дескриптивний аналіз та аналіз нормативних документів. Наукове дослідження також спирається на принципи об’єктивності, наукової неупередженості, наступності та плюралізму [63].

Принципи об’єктивності та неупередженості полягають у незалежності сформованих суджень від світоглядних чи ідеологічних орієнтацій науковця.

Важливо, що дослідник не повинен залишатися нейтральним, натомість має обов'язково обґрунтовувати власну позицію, спираючись на фактичні дані. Зазначені принципи забезпечують науковість дослідження, правдиво відображаючи природу та проблематику культурної дипломатії [16].

Принцип плюралізму забезпечує багатоманітність у дослідженні та вимагає всебічного врахування всіх аспектів аналізованої проблеми. Дотримання цього принципу дозволяє сформувати цілісну систему знань, яка максимально об'єктивно відображає реальні дані. Принцип наступності передбачає послідовний зв'язок між усіма етапами дослідного процесу. Він забезпечує системність та логічну узгодженість у застосуванні обраних наукових методів [43].

У дослідженні були застосовані методи аналізу та синтезу, які полягали у виявленні ключових чинників, що вплинули на становлення та ефективний розвиток культурної дипломатії як інструменту зовнішньої політики. Ці методи були вирішальними для узагальнення положень та обґрунтування результатів щодо оцінки стану розвитку міжнародної культурної комунікації сучасної України, особливо в умовах кризової взаємодії з країнами-партнерами.

Завдяки системному підходу вдалося розглянути функціонування культурної дипломатії як цілісної, динамічної системи, що складається із сукупності взаємозалежних складових. Цей підхід дозволив проаналізувати взаємозв'язок цих елементів та точно визначити місце культурної дипломатії серед інших складових дипломатичної та комунікаційної сфери.

Структурно-функціональний метод дозволяє розкрити взаємодію та зв'язки між різними рівнями й складовими елементами культурної дипломатії як системи. Зокрема, досліджено функціонування різних дипломатичних прийомів, інституцій та структурних одиниць, які активно залучаються до роботи в умовах посиленої міжнародної співпраці [58].

Історичний метод використовувався під час аналізу стану вивчення проблеми, а також процесу налагодження та розвитку культурної дипломатії

низки країн. У контексті України цей метод дозволяє простежити еволюцію міжкультурних відносин від моменту здобуття незалежності до сучасної фази культурної мобілізації.

З використанням інституційного підходу було охарактеризовано діяльність державних інституцій аналізованих країн зокрема Франції, Великобританії, Німеччини, США та України. Значну увагу приділено залученості до реалізації культурної дипломатії України недержавних організацій та громадянського суспільства, роль яких значно зросла в умовах повномасштабної агресії [53].

Порівняльний метод надав змогу зіставити особливості реалізації культурної дипломатії в межах основних моделей, таких як Європейський Союз, американська культурна дипломатія та досвід України. Таке порівняння дає можливість ідентифікувати специфічні риси української культурної дипломатії та її присутності у країнах-сусідах, а також визначити ефективні моделі для запозичення [10].

Діалектичний метод дозволив розглянути культурну дипломатію держави у постійному розвитку та динамічній взаємодії з іншими країнами. Застосування проблемно-хронологічного аналізу дозволило виявити критичні зміни, що відбулися в українській культурній дипломатії протягом усіх періодів партнерства. Це дало змогу прослідкувати динаміку її розвитку та адаптації до нових зовнішньополітичних викликів [69].

Метод дескриптивного аналізу був використаний для встановлення конкретних фактів і подій у процесі реалізації української культурної дипломатії. Це стосується як діяльності в цілому, так і української культурної присутності в країнах, що демонструють найбільшу солідарність з Україною.

Дослідження культурної дипломатії також вимагало ретельного аналізу українських та зарубіжних міждержавних нормативних документів. Ці документи регламентують відносини у сфері культурного співробітництва та стосуються культурної політики аналізованих країн.

Системний характер дослідження, пов’язаних із культурною

дипломатією, почав набувати після завершення Другої світової війни. У той час науковці, зокрема, американський політолог Е. Галліон, розглядали культурну дипломатію у значенні досягнення зовнішньополітичних цілей через культурну комунікацію або іншу дипломатичну активність, пов'язану з культурою. З плином часу це поняття значно розширилося, інтегрувавши теорію м'якої сили [47].

1.2 Значення та роль культурної дипломатії для держави

Дипломатія, як інструмент зовнішньої політики, існує з давніх часів, проте, як характеристика діяльності держави у сфері зовнішніх відносин, термін «дипломатія» починає вживатися у Західній Європі наприкінці XVII століття. Зміни зовнішньополітичних цілей і завдань держав у різні періоди суспільного розвитку супроводжувалися змінами методів та прийомів дипломатичної діяльності. Кожне історичне утворення мало власну дипломатичну практику. Вже у XVI-XII ст. до н. е. досить високого рівня досягла дипломатія в Стародавній Індії та в Єгипті, де міжнародні договори укладались за правилами, подібними до сучасного дипломатичного мистецтва [32].

Не менш розвиненою була й давньокитайська дипломатія, де вперше в історії зафіксована практика підписання міжнародних угод щодо вирішення спірних питань та укладення договорів про ненапад. Найвизначнішого впливу на світову дипломатію здійснили дипломатії Стародавньої Греції, Риму та пізніше Візантії [21].

Грецька дипломатія відіграла важливу роль у розвитку майбутньої методології зовнішніх відносин. Особливість римської дипломатія полягала у застосуванні сили проти слабшого ворога та провокуванні суперечок між сусідами, а Візантія перенесла до європейської практики методи інтриг,

підступності та шахрайства.

Міжнародна комунікація в культурній сфері має також давню історію, розвиваючись під дією природних потреб спільнот у долученні до досвіду та культурних досягнень сусідів. Наприклад, римський поет Горацій вказував на те, що Греція, будучи завойованою римлянами, змогла своїх переможців полонити культурно, маючи надзвичайний вплив своєї культури на формування римської державності [38].

Коли ж мова заходить про практику цілеспрямованого застосування культурних чинників для досягнення зовнішньополітичних цілей, дослідники акцентують увагу на діяльності місіонерів середньовічної Візантії, які разом із поширенням релігійного вчення, просували й загальні світоглядні думки та порядки. Значно пізніше, у США, Т. Джефферсон наголошував на ролі культури у формуванні репутації країни, гарантуванні поваги й шани до неї у світі [66].

Основу для нової європейської моделі дипломатії було закладено Вестфальським мирним договором у 1648 році. Остаточне ж її формування було оформлене Віденським 1814-1815 років та Аахенським 1818 року конгресами, де відбулося затвердження принципу легітимізму, що спричинило ріст уваги до прав, до засад міжнародних відносин і до дипломатичної служби. До того ж, Віденським конгресом було упорядковано систему постійної дипломатії, що визнавалась необхідним та важливим аспектом міждержавних відносин [6].

З того часу великі держави обмінювались посольствами та послами, натомість відносини з малими державами вибудовувались через дипломатичні місії й міністрів. Таким чином формувалась загальновизнана дипломатична професія, характерними властивостями якої були аристократичне походження її представників та таємничість методів.

Вважається, що Франція була першою країною в сучасній історії, що запровадила цілеспрямоване застосування культурної дипломатії. Зокрема зусиллями французького дипломата П. Кабмона був заснований

Французький інститут з метою популяризації французької мови. Крім того, у часи Першої світової війни в структурі французького міністерства закордонних справ з'явився аташе з питань культури [11].

Переломним моментом у розвитку сучасної дипломатії стали Перша світова війна, а також події під час і після неї, зокрема оприлюднення «Чотирнадцяти пунктів» В. Вільсона та відмова від кабальних договорів й «таємної дипломатії». Після Першої, а потім й Другої світової війни, виникли сприятливі умови для утворення перших універсальних міжнародних організацій Ліга Націй та ООН, головне завдання яких полягало в упередженні війн та більшій відкритості дипломатії. З ухваленням низки міжнародно-правових актів, світова дипломатія отримала цілком сформований набір цивілізаційних інструментів [49].

Особлива увага на сучасному етапі приділяється превентивній дипломатії, тобто діям на випередження подій, оскільки значно легше попередити або загасити конфлікт, який лише починає назрівати. Сучасна дипломатія є розвиненою та чітко структурованою системою, здатною швидко реагувати на світові зміни. Вона повинна жорстко захищати інтереси держави у політичній та безпековій сферах, відстоювати інтереси своїх громадян за кордоном, а також забезпечувати реалізацію інтересів підприємств держави на зовнішніх ринках [52].

Поряд із економічними відносинами, збройними силами та службою розвідки, дипломатія є одним з основних інструментів зовнішньої політики, а культурна дипломатія виступає одним з її ключових різновидів. Її значущість полягає у тому, що поряд з владою провідну роль у ній відіграє громадянське суспільство. Культурна дипломатія сприяє розвитку міждержавного співробітництва, створюючи комунікаційні мережі між представниками різних сфер культури, освіти та мистецтва країн світу.

Насамперед культурна дипломатія спрямована на формування громадської думки про певну країну, закладає підвалини подальшої співпраці з іншими народами. Вона сприяє позитивному ставленню до них та

допомагає позбутися негативних стереотипів, що є критично важливим в умовах інформаційної війни. Культурна дипломатія послуговується культурною спадщиною країни у якості засобу досягнення стратегічних цілей.

До цієї спадщини належать:

1) Мистецтво, яке включає живопис, скульптуру, театр, кінематограф, музику тощо;
2) Література, що реалізується через такі ініціативи, як створення бібліотек за кордоном та переклад творів національних авторів на інші мови;
3) Освіта, що проявляється у пропозиціях надання різноманітних програм навчання для іноземних студентів, втілюються проекти наукового та академічного обміну та мовні програми за кордоном [31].

Сучасні держави активно використовують культурну спадщину для інтенсифікації культурної взаємодії. Культурна дипломатія країни має насамперед враховувати запити суспільства щодо його культурних потреб та відповідати тенденціям розвитку сучасної культури в світі. До того ж міжкультурні контакти є важливим фактором лобіювання зовнішньополітичних інтересів країни через генерування національних культурних цінностей, що особливо актуально для підтримки військово-політичних ініціатив.

Зовнішня культурна політика становить невід'ємну складову частину національної політики міжкультурної комунікації. Формування та втілення її передбачає, насамперед, творення позитивного культурного іміджу країни та поширення його у світі з урахуванням багатих культурних традицій [57].

Культурна присутність країни за її межами, а також іноземна культурна присутність в межах території цієї держави, сприяє гідній її інтеграції у світову політику. Залежно від спрямованості кожна держава розробляє національну стратегію щодо реалізації власної зовнішньої культурної політики, яка в умовах військового конфлікту набуває оборонного та

мобілізаційного характеру.

Культурна дипломатія становить важливий напрям сучасної державної політики та сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку країни. Її вплив реалізується через організацію мистецьких заходів, функціонування культурних інституцій та просування національної спадщини. Ефективна культурна дипломатія має вирішальне значення для створення позитивного образу країни у світі, зміцнення міжнародних відносин, успіху на міжнародній арені та, зрештою, захисту національних інтересів [65].

Практика забезпечення культурної присутності за кордоном та популяризації національної спадщини, що є одним із зовнішньополітичних пріоритетів більшості країн, спричинена кількома ключовими факторами. По-перше, культурна співпраця покликана сформувати сприятливий клімат для успішної реалізації зовнішньої політики та гарантувати державі гідне місце у світі, що відповідає її геополітичному становищу та потенціалу. По-друге, культурні зв’язки мають безпосередньо допомагати створенню позитивного та об’єктивного іміджу країни, викликати почуття симпатії до неї, збільшувати кількість міжнародних прихильників та демонструвати відкритість суспільства [7].

Застосовуючи культурну дипломатію як стратегічний інструмент для досягнення політичних цілей, держава здатна вирішувати низку завдань. Вона підвищує ефективність своєї зовнішньої політики, зміцнює власний авторитет та престиж уряду на міжнародній політичній арені та серед світової спільноти.

Це дозволяє долати упереджене ставлення до країни, зменшувати негативний політико-ідеологічний вплив та демонструвати демократичні цінності суспільства. Крім того культурний вплив сприяє формуванню більш збалансованої, багатополярної системи міжнародних відносин, що відображає культурну і політичну різноманітність та взаємозалежність сучасного світу [37].

Інші значущі результати використання культурної дипломатії включають створення сприятливого економічного клімату для іноземних інвестицій та підтримку розвитку туристичної індустрії. Культура презентується як ключова складова формування державного бренду, що позиціонує державу як таку, що має високий науковий, інтелектуальний та культурний потенціали.

Оскільки основним завданням дипломатії будь-якої країни є формування її позитивного іміджу, культурна дипломатія становить один із найбільш дієвих механізмів його комплексної реалізації. Держава реалізує власну зовнішню політику та захист національних інтересів різними способами [22].

До них належать:

- перемовини;
- укладання міжнародних договорів і угод;
- використання силових методів - погрози, застосування військової сили;
- економічні засоби - санкції, надання пільгових кредитів, постачання енергоресурсів) [46].

Однак для забезпечення своєї репутації та іміджу на зовнішній арені, будь-яка держава вимушена звертатись не лише до політичних та економічних ресурсів, але й до свого культурного потенціалу. Відповідно, керівництво держави, зважаючи на національні інтереси та виклики національної безпеки, змушене докладати значних зусиль, у тому числі й фінансових ресурсів, задля активізації культурної дипломатії та популяризації культурної спадщини країни у світовому культурному просторі [62].

Культурний чинник впливає на формування позитивного іміджу країни за її межами, сприяє поширенню об’єктивної інформації щодо неї, що, врешті-решт, призводить до конструктивного та довгострокового розвитку й інших сфер міждержавної взаємодії. Внаслідок цього, в останні десятиліття

спостерігається ріст зацікавленості культурною дипломатією з боку провідних світових країн. Вони активно застосовують її форми та методи, що сприяє формуванню привабливого іміджу країни, поширенню інформації про неї та її упізнаваності у міжнародному середовищі [56].

Оскільки культурна співпраця є самостійною складовою міждержавної взаємодії, яка сприяє досягненню певних зовнішньополітичних цілей держави, її реалізація можлива лише через тісний симбіоз традиційних дипломатичних і спеціальних культурних установ. Ці спеціальні установи, розширюючи та пожвавлюючи культурну співпрацю, опосередковано впливають і на вирішення політичних завдань [17].

Формування позитивного іміджу країни вимагає застосування широкого спектру форм культурної співпраці - організацію форумів, фестивалів, гастролей провідних колективів, проведення виставок, ярмарок, днів національної культури тощо. При їх організації на представників дипломатичних установ покладається вирішення організаційних питань, зокрема оформлення документів та переговори з інститутами влади країни перебування. Водночас на працівників культурних фондів та профільних інституцій покладається опікування змістовою складовою [42].

Позитивний образ країни неможливо сформувати без використання ефективних комунікаційних стратегій у сфері культурної дипломатії, зокрема у сфері інформаційної політики для популяризації національної культури за кордоном. Залежно від мети культурна дипломатія може використовувати такі форми комунікаційних стратегій як презентація, маніпуляція і конвенція. Остання форма на думку дослідників найбільш сприятлива для формування іміджу країни, оскільки передбачає не лише популяризацію власного культурного продукту, але й налагодження постійного діалогу, що гарантує стабільність і тривалість співпраці [30].

Головним суб’єктом культурної дипломатії у світі тривалий час залишається держава, хоча під впливом глобалізаційних процесів цей статус поволі послаблюється. За цих умов, поряд із державними суб’єктами

культурної дипломатії, національні інтереси починають репрезентувати також й неурядові та громадські організації, політичні діячі та активісти, журналісти, представники мистецької спільноти, науковці та студентство [51].

Координатором культурної дипломатії держав світу є ЮНЕСКО. Основою функціонування цієї організації є створення умов для діалогу між цивілізаціями, культурами та народами на основі поваги до спільних цінностей. Основною метою ЮНЕСКО визначено сприяння зміцненню миру та безпеки шляхом розширення співпраці народів у галузі освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги до справедливості, законності та прав людини [1].

Культурна дипломатія, сприяючи розумінню ідеалів і цінностей різних культур, здатна слугувати інструментом творення толерантності, взаємоповаги та неупередженого ставлення до представників інших культур у сучасному світі. Усвідомлюючи це, значна кількість країн докладає максимум зусиль щодо популяризації своєї мови, створюючи сприятливі умови для її вивчення. Так Інститут Ґете з моменту свого заснування перетворився на потужну структуру, яка дозволяє не лише вивчати німецьку мову, але й долучитись до німецької культурної спадщини [45].

На ефективність діяльності інституцій культурної дипломатії, за умови чіткого державного фінансування, впливають такі фактори:

1) Підпорядкованість зовнішньополітичній державній установі;
2) Популяризація мови та надання послуг з її вивчення;
3) Ретрансляція національних та загальноєвропейських цінностей;
4) Відповідність культурним запитам країни перебування;
5) Налагодження довготривалих зв’язків та розвиток продуктивного партнерства;
6) Підтримка сучасних культури та мистецтва (кінематографа, театру, візуального мистецтва, музики, архітектури);
7) Мережева структура інституцій;

8) Підтримка літературних проектів та книговидання [36].

Незважаючи на давню історію міждержавної культурної комунікації, значним поштовхом для розвитку культурної дипломатії стало усвідомлення того, що культура здатна стати одним із головних чинників забезпечення державних інтересів на сучасному етапі. Вона трансформується у важливий напрям державної політики та сприяє соціальному, культурному та економічному розвитку країни.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено комплексний аналіз концептуально-методологічних засад дослідження культурної дипломатії, що дозволило чітко окреслити її сутність, місце та значення у зовнішньополітичній діяльності сучасної держави. Встановлено, що дослідження культурної дипломатії характеризується високим науковим інтересом як серед провідних зарубіжних фахівців М. Каммінгса, Дж. Ная, Н. Калла, так і серед вітчизняних науковців М. Ожевана, О. Кучмій, О. Розумної.

З’ясовано, що культурна дипломатія є сучасним, але історично вкоріненим інструментом, який функціонує на перетині класичної та публічної дипломатії. Її сутність полягає у цілеспрямованому обміні ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими культурними аспектами між націями з метою сприяння взаєморозумінню, формування позитивного іміджу та ефективної реалізації зовнішньополітичних інтересів.

У сучасній науці культурна дипломатія розглядається як ключова складова «м’якої сили», оскільки вона використовує привабливість культури, цінностей та ідей для досягнення стратегічних цілей без застосування примусу. Джерельна база дослідження охоплює ключові міжнародні конвенції ЮНЕСКО та Ради Європи а також двосторонні угоди, які

формують необхідне правове підґрунтя для здійснення культурного співробітництва, що є особливо важливим в умовах захисту національної спадщини.

Визначено, що культурна дипломатія займає важливе місце у зовнішній політиці держави, оскільки слугує ефективним механізмом для вирішення низки стратегічних завдань, які є недосяжними для традиційних дипломатичних чи силових методів. По-перше, культурна співпраця створює сприятливий клімат для успішної реалізації зовнішньої політики, підвищуючи міжнародний авторитет та сприяючи лобіюванню інтересів.

По-друге, вона дозволяє долати упереджене ставлення, зменшувати негативний політико-ідеологічний вплив та демонструвати демократичні цінності. По-третє, культурна дипломатія сприяє розвитку туристичної індустрії та створенню сприятливого економічного клімату для інвестицій, позиціонуючи культуру як складову державного бренду.

Реалізація культурної дипломатії вимагає тісного симбіозу традиційних дипломатичних установ та спеціалізованих культурних інституцій. Ключові інструменти включають програми освітніх обмінів, популяризацію мови, підтримку книговидання та поширення національної культури через мистецькі заходи та медіа.

Зростає роль неурядових організацій та громадянського суспільства як активних суб’єктів, що репрезентують національні інтереси. У комунікаційних стратегіях найбільш сприятливою визнано форму конвенції, яка забезпечує довготривалу та стабільну співпрацю. Таким чином, культурна дипломатія є системним, багатофункціональним інструментом зовнішньої політики, який ефективно поєднує цілеспрямовану зовнішню культурну політику з можливостями «м’якої сили» для забезпечення національних інтересів на глобальному рівні.

РОЗДІЛ 2
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ США ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

2.1 Практика становлення культурної дипломатії в європейських державах

Серед науковців виділяють кілька усталених моделей дипломатичної практики:

- європейський стиль, який розглядає дипломатію як стандартний інструмент політики;
- американський стиль;
- революційний стиль;
- стилі країн третього світу, що часто акцентують на етичних аспектах міжнародного визнання [12].

Незважаючи на різноманітність підходів, сучасна дипломатія значною мірою ґрунтується на європейській традиції, де функція дипломатів полягає у представленні інтересів і поглядів іншої сторони уряду своєї країни та навпаки, задля досягнення консенсусу через переговори.

Хоча держави поділяють спільні зовнішньополітичні цілі, вони демонструють варіативність у визначенні пріоритетів культурної дипломатії. Деякі країни, наприклад Австрія та Велика Британія, використовують культурні обміни, мистецтво, туризм та експорт для модернізації національного іміджу.

Австрія прагне презентувати себе як прогресивну сучасну державу, тоді як Велика Британія наголошує на своєму інноваційному потенціалі та творчих досягненнях. Нідерланди, зі свого боку, культивують образ

«культурно вільної гавані». Ці приклади свідчать про те, що для більшості країн Європи культурна дипломатія є пріоритетним та високоефективним інструментом формування привабливого іміджу на міжнародній арені.

Провідні європейські держави, такі як Німеччина, Франція, Велика Британія та Польща, розглядають культурну дипломатію як життєво важливий компонент своєї зовнішньої політики. Зокрема Німеччина свого часу провела масштабну культурну кампанію для корекції міжнародного сприйняття після історичних конфліктів.

Її роль була вирішальною, наприклад, у процесі польсько-німецького примирення, яке будувалося на основі культурного діалогу та спільних цінностей. Велика Британія ж створила еталонну модель публічної дипломатії, що стала зразком для наслідування іншими державами.

З огляду на стратегічну необхідність захисту національних інтересів та розвитку міжкультурної комунікації, впливові європейські країни створили розгалужені мережі культурних інституцій за кордоном. Ці структури відіграють ключову роль у просуванні національних цінностей у різних соціокультурних середовищах.

До світових лідерів у цій сфері належать:

1) Інститут Ґете;
2) Британська Рада;
3) Французький Інститут;
4) Польський Інститут;
5) Чеський центр.

Їхня діяльність є паралельною та інтегрованою з роботою дипломатичних місій, часто підпорядковуючись Міністерствам закордонних справ, що забезпечує пряме досягнення зовнішньополітичних цілей. Основні завдання цих інституцій охоплюють реалізацію масштабних міжнародних проектів, створення комунікаційних платформ та лобіювання зовнішньополітичних інтересів.

Ефективність функціонування цих європейських структур

забезпечується потужною державною фінансовою підтримкою, їхньою мережевою організацією та чітким слідуванням національній стратегії. Ключові напрями їхньої роботи включають популяризацію державної мови, підтримку сучасного мистецтва, а також розвиток літературних проектів та книговидання. Оскільки більшість із цих інституцій працюють при дипломатичних установах та підпорядковані МЗС, вони активно поєднують культурну та дипломатичну функцію.

Розвиток культурної дипломатії значною мірою зосереджений на вивченні та поширенні державної мови. Такі країни як Франція, Німеччина та Велика Британія, розпочинали діяльність своїх культурних закладів саме з мовних програм.

Іншим важливим вектором є підтримка інноваційних культурних течій. Наприклад, Чеський центр у Києві надає підтримку новій альтернативній музиці та сприяє розвитку нових тенденцій у мистецтві. Водночас, Французький інститут та Британська Рада активно популяризують національний кінематограф.

Також поширеним інструментом культурного впливу є підтримка книговидавництва та перекладацьких проектів, які є життєво необхідними для формування міжкультурного діалогу. Наприклад, Польський Інститут спільно з Міжнародним Фондом «Відродження» заснував щорічний конкурс для українських видавців для перекладу сучасної польської наукової та художньої літератури.

Посольство Франції в Україні реалізує програму «Сковорода», яка стимулює переклади з французької мови. Аналогічно Британська Рада підтримує розширення перекладацьких ініціатив, доповнюючи значну присутність англомовної літератури в Україні. Тож європейський досвід підкреслює, що цілеспрямована, фінансово забезпечена та мережева культурна дипломатія є необхідною умовою для успішного просування національних інтересів у світі.

Визнання того, що підвищення культурної активності та зростання

динамізму європейського простору на світовій арені є одним із ключових напрямів діяльності Європейського Союзу (ЄС), зумовило формування нових форматів культурної дипломатії. У межах цього підходу було започатковано створення «творчих хабів» Європи у стратегічно значущих регіонах, серед яких Південноамериканський та Азійський простір. Додатково започатковано інститут спеціальних уповноважених з питань культурних обмінів у представництвах ЄС, що сприяє розширенню мережі співпраці між культурними інституціями та громадянським суспільством з акцентом на посиленні міждержавної взаємодії.

Практичний досвід Європейського Союзу підтвердив вагомість розвитку нових форматів міжкультурного діалогу, що реалізуються як через урядові, так і через громадські ініціативи. Посилення інструментів культурної дипломатії держав-членів забезпечило зростання результативності їхньої міжнародної політики, сприяло зміцненню позитивного іміджу на глобальній арені та зменшило вплив упереджених уявлень щодо окремих країн Європи.

Сучасні міжнародні відносини продовжують спиратися на традиційні моделі культурної взаємодії, що сформувалися історично. Кожен із цих підходів має власні політичні акценти й організаційну логіку, але всі вони відображають загальноєвропейську практику, характерну для провідних держав: Франції, Сполученого Королівства та Німеччини.

Французька модель зберігає яскраво виражений централізований характер, оскільки міжкультурне співробітництво інтегрується в офіційну зовнішню політику й контролюється державними структурами. Здійснення культурної діяльності забезпечують профільні міністерства й мережа культурно-інформаційних центрів при дипломатичних представництвах, діяльність яких координується з єдиних управлінських центрів.

Британська модель спирається на принцип «витягнутої руки», що передбачає опосередкований державний вплив. Фінансування міжкультурних програм забезпечується урядовими структурами, проте адміністративно-

організаційне управління реалізується незалежними установами, які мають широкий мандат для розробки та впровадження культурних проектів.

Німецька модель поєднує централізовані та автономні риси, що зумовлено федеративною системою країни. Міністерство закордонних справ визначає стратегічні принципи культурної політики й закріплює їх у міжнародних угодах, тоді як реалізація культурних проектів передається неурядовим інституціям, серед яких ключове місце посідає Інститут Ґете, що отримує державне фінансування і водночас зберігає організаційну автономію.

Науковиця М. Шевельова виокремлює дев'ять ключових характеристик діяльності інституцій культурної дипломатії, що визначають їхню дієвість:

- всебічна державна підтримка, яка забезпечує інституціям ресурсну базу та інституційну сталість, водночас доповнюючись альтернативними надходженнями, зокрема від мовних курсів і фандрейзингових програм;
- інтеграція до системи органів зовнішньої політики, що передбачає виконання завдань дипломатичних місій та підтримку державних і приватних інтересів за кордоном;
- акцент на поширенні мови, що стає інструментом впливу та джерелом сталого фінансування, адже більшість інституцій розпочинали роботу саме через мовні програми;
- просування базових європейських принципів, зокрема ідей справедливості, відкритості та культурної різноманітності, що втілюється через інклюзивні політики й проекти;
- орієнтація на запити аудиторії країни перебування, що забезпечує відповідність програм локальним особливостям і сприяє успішній взаємодії з місцевими спільнотами;
- створення довготривалих партнерств, які виходять за межі одноразових культурних акцій і передбачають підтримку широкого спектра

мистецьких ініціатив, включно з кіно, театром і музикою;

- підтримка сучасних форм мистецтва та готовність реагувати на актуальні суспільні виклики, що відображено у діяльності Чеських центрів;
- функціонування в межах мережевої структури, яка забезпечує стратегічну узгодженість, оптимізацію ресурсів і наявність центральних координаційних органів;
- активна участь у літературних і видавничих проектах, особливо пов'язаних із перекладною літературою, що сприяє поглибленню міжкультурного діалогу та стимулює розвиток читання [3].

Як уже зазначалося, сучасний формат міжнародних культурних зв'язків між європейськими державами й далі спирається на напрацьовані моделі міжкультурної взаємодії, що історично сформувалися під впливом зовнішньої політики трьох ключових акторів Франції, Великої Британії та Німеччини. Тому варто докладніше проаналізувати кожну з них, починаючи з французької традиції, яка вважається однією з найвиразніших у сфері культурної дипломатії.

Франція, реагуючи на глобальні соціальні й політичні зміни, прагне утвердити себе на міжнародній арені не лише як високотехнологічна демократична держава зі стійкою системою управління, а і як багатокультурне суспільство, що виступає носієм унікальної культурної спадщини та водночас продовжує підтримувати принципи етнічного й мовного різноманіття. Аналіз стратегічних зовнішньополітичних документів свідчить, що Французьку Республіку можна розглядати як типову державу середньої ваги, однак із відчутним впливом на процеси глобального масштабу.

Французька концепція політики величі, яка передбачає активне просування власних національних інтересів, стимулює державу мобілізувати широкий спектр інструментів, включно з культурними. Зовнішня культурна

політика виступає не лише засобом посилення національної ідентичності та внутрішньої згуртованості французів, а й ефективним каналом налагодження офіційних і неформальних зв'язків з іншими країнами, формування позитивного іміджу Франції та зміцнення її ваги у світовій політиці. Саме тому культурний чинник розглядається як один із ключових елементів міжнародної стратегії держави.

Не випадково в науковій літературі культурну дипломатію часто пов'язують саме з французькою традицією. Вона виникла як інструмент просвітницької політики, спрямованої на поширення французької культури й мови у країнах, що перебували під значним впливом Франції в колоніальний період.

Після розпаду колоніальної системи цей підхід трансформувався у форму «м'якої сили», спрямованої на захист політичних та ідеологічних інтересів держави, але водночас підкреслює мультикультурність, діалог та взаємоповагу. Така стратегія дозволяє Франції впливати на міжнародні процеси ненасильницькими, символічними механізмами, використовуючи престиж своєї культури як інструмент дипломатії.

Особливістю французької моделі є чіткий державний контроль за політикою міжкультурної взаємодії. Якщо в англосаксонських країнах більша роль належить напівавтономним інституціям, то у Франції провідним суб'єктом залишається держава.

Водночас французька зовнішня культурна політика все ж включає певні елементи англосаксонського підходу, серед яких Франкофонія як простір багатосторонньої співпраці. Вона охоплює країни, що використовують французьку мову, і поєднує культурні, освітні, політичні й гуманітарні програми, спрямовані на посилення французького впливу. До ключових складових цієї доктрини належать захист і просування французької мови, популяризація культурної спадщини та проведення спеціальних програм культурних і академічних обмінів, які підсилюють символічну присутність Франції.

Відповідальність за формування та реалізацію політики Франкофонії покладена на Міністерство закордонних справ, зокрема на Головне управління з питань міжнародного співробітництва і розвитку. Українські дослідниці Н. Сербіна та О.Кучмій наголошують, що французька модель культурної дипломатії передбачає комплекс заходів від популяризації мови та культурних цінностей до зміцнення політичних і стратегічних позицій Франції у франкофонному просторі. Важливою складовою діяльності є просування програм освітніх та культурних обмінів, проведення культурних заходів та розвиток партнерств з інституціями інших країн, що сприяє створенню сталого середовища для просування французьких інтересів [23].

До компетенції Відділу культурного співробітництва і Франкофонії належить розробка стратегій популяризації франкофонної ідентичності, що охоплює підтримку багатомовності, розвиток культурних інституцій, оновлення освітніх програм, а також сприяння створенню конкурентоспроможної культурної продукції. Підтримка напрямів Франкофонії з боку Міністерства культури та Міністерства освіти забезпечує її інтеграцію в європейський культурний простір, зокрема в країнах, де франкофонні спільноти мають офіційне визнання у Бельгії, Люксембурзі чи Швейцарії.

Такий підхід посилює позиції Франції в Європейському Союзі, сприяє формуванню наддержавного культурного простору та відкриває нові можливості для міжнародної співпраці. У результаті стала формуватися розгалужена мережа франкофонних ініціатив, що поєднують культурні, освітні та дипломатичні напрями, утверджуючи Францію як провідного актора у сфері культурної дипломатії.

Співпраця у сфері культури в межах французької моделі ґрунтується на тісній координації між зовнішньополітичними структурами Франції, дипломатичними представництвами за кордоном насамперед через культурні та мовно-освітні відділи та розгалуженою мережею культурно-інформаційних центрів. Керівництво такими інституціями покладається на

радників з питань культури, які не лише розробляють напрями культурної дипломатії, а й здійснюють практичне керівництво: організовують мистецькі й освітні заходи, забезпечують фінансування культурних ініціатив, координують програми науково-технічного співробітництва.

Така діяльність дає змогу формувати позитивне ставлення до Французької Республіки, просувати принципи демократичного врядування й ринкової економіки, розвивати міжкультурний діалог між французькими інтелектуальними колами та локальними спільнотами, а також підтримувати переклад сучасної та класичної французької літератури. Окремими напрямами є:

- підтримка викладання французької мови;
- надання методичної допомоги освітнім установам;
- сприяння розвитку партнерств між університетами;
- реалізація двосторонніх дослідницьких програм;
- популяризація французької аудіовізуальної продукції, що включає кінематограф, радіомовлення та мультимедійні ресурси.

Центральним інструментом реалізації французької культурної дипломатії виступають культурні центри, які, будучи складовою частиною зовнішньополітичної інфраструктури, виконують функцію стратегічних майданчиків для поширення її ідентичності у країнах перебування. Перші осередки такого типу, створені у Лондоні та Мадриді ще напередодні Першої світової війни, переважно орієнтувалися на підтримку освітніх обмінів та формування середовищ прихильників французької культури.

Після Другої світової війни в умовах посилення ідеї культурного впливу без прямого контролю мережа культурних центрів значно розширилася. Вони стали опорними пунктами політики «м’якої сили», адже забезпечували стабільну присутність Франції у тих регіонах, де історично збереглися колоніальні зв’язки, і де інтерес до французької культури був традиційно високим. Саме в таких країнах ефективність роботи цих

інституцій проявляється найяскравіше, підсилюючи довготривалі культурні зв’язки та поглиблюючи співпрацю в гуманітарній сфері.

Вагому роль у просуванні французької культури відіграють також приватні та громадські організації, які функціонують незалежно від держави, але фактично доповнюють її дипломатичну діяльність. До них належать міжнародні культурні фонди, творчі асоціації та медіа структури, що сприяють поширенню французької мови й цінностей через недержавні канали комунікації.

Найвідомішими є мережа «Альянс Франсез», Французька асоціація мистецької діяльності, Дім світових культур, а також Французьке міжнародне телебачення. «Альянс Франсез», який нараховує понад тисячу філій у різних країнах світу й фінансується переважно приватними коштами, офіційно визнаний Міністерством закордонних справ як інструмент громадської дипломатії. Його діяльність охоплює організацію культурних подій, викладання французької мови, формування міжнародних партнерств та розвиток мережі культурних контактів, що робить його одним із найбільш впливових акторів у глобальному франкофонному просторі.

На противагу французькій моделі для Великої Британії культурна дипломатія тривалий час не була ключовим напрямом зовнішньої політики. До середини XX століття британські політичні кола приділяли культурній складовій обмежену увагу, оскільки вплив англійської мови та культури забезпечувався самим фактом існування Британської імперії і не потребував додаткових дипломатичних інструментів [29].

Більш того розвиток британської культурної дипломатії істотно ускладнювали внутрішні чинники, такі як недостатня національна інтеграція та прагнення Шотландії, Уельсу й Північної Ірландії до власного культурного репрезентування в міжнародному просторі. Внаслідок цього перші британські програми зовнішньої культурної взаємодії мали радше пропагандистський характер і були спрямовані переважно на поширення англійської мови.

Втім втрата статусу колоніальної наддержави, зміна міжнародного балансу сил і загострення протистояння між США та СРСР поставили перед Великою Британією завдання пошуку нової ролі у світовій політиці.

Зовнішня культурна політика поступово перетворилася на один із механізмів зміцнення престижу держави, консолідації британського суспільства та формування оновленої стратегії міжнародної взаємодії. Зусилля, спрямовані на захист національних інтересів і збереження автономної позиції в умовах біполярного протистояння, сприяли розширенню діяльності британських культурних організацій, які почали інтенсивно розвивати програми освіти, книговидання, академічного обміну та розповсюдження культурного продукту. Усе це сприяло створенню позитивного іміджу країни, стимулювало розвиток міжнародних зв'язків і забезпечило підґрунтя для переходу до сучасної моделі британської культурної дипломатії, у центрі якої партнерство, культурний діалог та залучення громадянського суспільства.

Після завершення «холодної війни» Велика Британія, як і більшість західних країн, опинилася перед необхідністю переосмислення засад власної зовнішньої політики та формування нових форматів міжнародної культурної взаємодії. У цей час культурна дипломатія переходить у розряд пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності держави. Про це свідчить підвищена увага британського парламенту до розвитку зовнішньої культурної політики, а також стабільне зростання обсягів її бюджетного фінансування.

Фундаментом сучасної британської моделі культурної дипломатії став принцип «витягнутої руки», згідно з яким держава забезпечує фінансову підтримку міжнародних культурних ініціатив, але передає адміністративні та координаційні функції незалежним організаціям. Координація загальної стратегії культурної дипломатії, включно з розробкою напрямів публічної дипломатії та їх адаптацією до конкретних регіональних і глобальних викликів, належить до повноважень Департаменту стратегічного планування

та інформації Міністерства закордонних справ.

Поряд із ним важливу роль у реалізації національних інтересів відіграє низка інших державних та напів-державних структур:

1) Рада мистецтв Великої Британії;
2) Департамент освіти і науки;
3) Комісія музеїв та мистецьких галерей;
4) Департамент культури, медіа та спорту.

На думку експертів значне інституційне різноманіття не послаблює, а навпаки, підсилює британську модель зовнішньої культурної політики, оскільки відображає внутрішню багатогранність і прагнення Великої Британії репрезентувати на міжнародній арені власну політичну й культурну поліваріантність [8].

Центральним інструментом британської культурної дипломатії є Британська Рада, заснована у 1934 році як приватна інституція. Близько третини її фінансування забезпечує Міністерство закордонних справ, а решта надходить від власної господарської діяльності, насамперед від викладання англійської мови [68].

Зараз у структурі організації функціонує понад 250 представництв у 110 країнах світу. Вони мають право самостійно визначати основні напрями роботи та формувати власні керівні органи, за винятком двох членів правління, яких призначає Управління культурних відносин МЗС. Діяльність Британської Ради регулюється «Стратегічними керівними принципами», що оновлюються кожні два роки і визначають основні цілі організації: зміцнення позицій Великобританії на міжнародній арені, формування позитивного іміджу держави серед іноземних урядів та бізнесу, а також активізація міжкультурної та освітньої взаємодії.

У практичній роботі Британська Рада активно використовує цифрові технології та пропонує широкий спектр програм, спрямованих на реалізацію культурно-освітніх ініціатив. Одним із ключових проектів є програма «Центри знань та навчання», яка забезпечує доступ до освітніх і культурних

ресурсів.

Серед масштабних ініціатив британського уряду, реалізованих через Британську Раду, варто виокремити програму «Think UK», орієнтовану на Китай та спрямовану на формування позитивного міжнародного образу Великої Британії й розширення співпраці в інтелектуальній та культурній сферах. Важливою стала й програма «Open Minds», започаткована після подій 11 вересня 2001 року та спрямована на подолання міжкультурних і міжрелігійних бар'єрів між країнами Заходу та мусульманським світом.

Німецька модель культурної дипломатії має глибокі історичні передумови, що суттєво визначили її сучасний характер. Після Другої світової війни Німеччина зіткнулася з необхідністю подолання негативних стереотипів, пов'язаних із фашистським минулим, та створення нового, прийнятного міжнародного образу.

На відміну від французької концепції «національної величі», німецька культурна дипломатія була орієнтована на формування іміджу «нормальної», демократичної та миролюбної держави. Паралельне існування ФРН і НДР призвело до тривалого змагання між двома державами за право репрезентувати спільну німецьку культурну ідентичність, що стало характерною рисою періоду «холодної війни». У 1950-х роках культурна дипломатія Німеччини розглядалася передусім як механізм підтримки національного експорту та просування мовно-освітніх програм.

Важливим етапом еволюції німецької культурної дипломатії стало прихід до влади Віллі Брандта у 1969 році. Його уряд визначив культуру третім стратегічним напрямом зовнішньої політики. З того часу культурна складова поряд із політичною та економічною отримала статус рівноправного елементу зовнішньої діяльності держави. Відтак пріоритетами німецької культурної дипломатії стали розвиток міжкультурного діалогу, розширення міжнародної співпраці у гуманітарній та освітній сферах, а також реалізація масштабних культурно-освітніх обмінів.

Наприкінці 1970-х років у Німеччині сформувалося розуміння того, що

культурна діяльність є не допоміжним, а повноцінним інструментом зовнішньої політики, здатним сприяти політичному та суспільному зближенню європейських країн. Уряд країни почав розглядати культурну дипломатію як вагому складову європейської інтеграції, підкреслюючи її значення для розвитку культурного виміру спільної Європи.

Одночасно Німеччина переорієнтувала частину своїх культурних ініціатив на держави «третього світу», прагнучи розширити власну присутність у цих регіонах. Попри завершення «холодної війни» та об'єднання держави, загальна ідеологія культурної політики залишалася сталою, хоча в 1990-х роках обсяги державного фінансування зменшилися, що позначилося на масштабах окремих програм.

На початку 2000-х років німецька культурна дипломатія зазнала певної модернізації. Уряд започаткував програму «Європейсько-ісламського міжкультурного діалогу», покликану сприяти глибшому розумінню ісламської культурної та релігійної традиції у Європі, а також сприяти політичному зближенню з державами ісламського регіону. Ініціатива була спрямована на подолання стереотипів, підвищення рівня взаємної довіри та формування більш позитивного ставлення до європейських цінностей у мусульманському світі.

Ключові принципи зовнішньої культурної політики, як і раніше, визначає Міністерство закордонних справ Німеччини. Воно бере участь у переговорах щодо культурних угод та загальної дипломатичної координації, однак практична реалізація культурних програм здійснюється мережею приватних і громадських інституцій. Хоча фінансування надходить переважно з державного бюджету, відповідальність за виконання завдань покладається на самі установи, що забезпечує більш гнучку й ефективну модель управління.

Центральне місце серед таких інституцій посідає Інститут Ґете, який почав діяльність у 1951 році як організація, орієнтована на мовні курси для викладачів-іноземців. Сьогодні Інститут Ґете має розгалужену мережу з

понад 135 центрів у 75 країнах світу та реалізує масштабні культурні, освітні й комунікаційні програми.

Його діяльність спрямована на популяризацію німецької культури та мови, підтримку міжнародного культурного діалогу, а також розвиток партнерств у країнах Азії та Африки. Особливе значення надається роботі з діаспорами та з громадами мігрантів у самій Німеччині, що допомагає налагоджувати тривалі культурні та політичні зв'язки з країнами їх походження.

Сфера роботи Інституту Ґете з часом значно розширилася й охоплює не лише мовну освіту, але й підтримку культурних обмінів, презентацію сучасного мистецтва, розвиток освітніх ініціатив і участь у європейських культурних проектах. Водночас важливу роль відіграють інші організації:

1) Німецька служба академічних обмінів;
2) Фонд Олександра фон Гумбольдта;
3) Інститут іноземних культурних зв'язків.

Ці структури забезпечують реалізацію міжнародних дослідницьких програм, студентських мобільностей, інтеркультурних діалогів і сприяють формуванню позитивного іміджу Німеччини у світі.

Узагальнюючи практику провідних європейських культурних інституцій, можна визначити ключові чинники їхньої успішної роботи. Це широка й стабільна державна підтримка, тісний зв'язок із зовнішньополітичними відомствами, розгалужена мережа представництв за кордоном та активна популяризація національної мови й відповідних освітніх послуг. Їх діяльність базується не лише на поширенні культурної спадщини, але й на підтримці нових творчих ініціатив, сучасного мистецтва, літературних проектів, створенні платформ для довготривалого партнерства та розвитку міжнародних культурних зв'язків.

У підсумку аналіз моделей культурної дипломатії провідних європейських країн свідчить про значне посилення уваги до міжкультурного діалогу як важливого інструменту впливу на зовнішню політику. Французька

централізована система, британський принцип «витягнутої руки» та німецька децентралізована модель, що поєднує державний і недержавний сектори, демонструють різні, але ефективні підходи до реалізації культурної дипломатії. Кожна з цих моделей спрямована на збереження національної ідентичності, водночас слугуючи засобом формування довготривалих міжнародних зв'язків та сприяючи позитивному сприйняттю держави у глобальному культурному просторі.

2.2 Роль культурної дипломатії США у контексті українських інтересів

Сполучені Штати Америки нерідко розглядаються дослідниками як приклад держави, якій у другій половині XX століття вдалося перетворити культурну дипломатію на один із найдинамічніших та найкреативніших інструментів зовнішньої політики.

Американський досвід вирізняється тим, що у своїх підходах вони застосовували формати та механізми, які довгий час не мали аналогів у практиці інших країн. На думку значної частини науковців, саме американська модель стала однією з найефективніших у світі та суттєво відрізняється від європейських шляхом набагато активнішого використання культурного ресурсу як засобу міжнародного впливу [27].

У США культурна дипломатія формується через зовнішньополітичні концепції, спрямовані на міжкультурну взаємодію, та на відповідній системі цінностей. Американський підхід доводить, що культурні можливості держави, її багатокультурний характер і здатність створювати впливовий культурний продукт відіграють у становленні іміджу глобального лідера не меншу роль, ніж економічна міць або військова сила.

Сучасна культурна дипломатія США проявляється у поширенні

американських ціннісних орієнтирів у культурні простори інших країн, і хоча Сполучені Штати прагнуть продемонструвати повагу до різноманітності, свободи самовираження і відкритого обміну культурними надбаннями, на практиці їхній вплив спрямований на утвердження власного культурного наративу.

Американська політика у сфері культури має тривалу та послідовну історичну еволюцію. Однією з перших масштабних ініціатив стала започаткована у 1946 році сенатором Дж. Фулбрайтом програма міжнародних обмінів, покликана сприяти міжнародному взаєморозумінню через освітні, наукові й культурні контакти студентів і дослідників.

Формування інституційних засад культурної дипломатії США зазвичай пов'язують зі створенням у 1953 році Інформаційного агентства США (USIA), що перебувало в орбіті Державного департаменту. Саме тоді були сформульовані перші стратегічні завдання американської публічної дипломатії, визначено регіональні пріоритети та кола впливу.

Найбільш активно культурна дипломатія США використовувалася в період «холодної війни» у 1950-1980-х роках, коли культурні інструменти стали основним засобом протистояння Радянському Союзу та ідеологічній експансії соціалістичного блоку. Одним із найбільш впізнаваних явищ цього періоду була діяльність так званих «послів джазу», провідних джазових виконавців, серед яких особливо відомими є Луї Армстронг і Дейв Брубек. Їхні закордонні тури становили не лише мистецькі події, а й слугували символічним жестом, демонстрацією свободи творчості та індивідуального самовираження, які контрастували з жорсткістю культурної політики СРСР.

Не менш важливою складовою американської стратегії стало масове міжнародне мовлення. Радіо та телебачення відігравали роль засобів політичного впливу, поширюючи інформацію, що протиставлялася радянській пропаганді. До найбільш значущих інституцій належали «Голос Америки» та радіо «Свобода». Ці медіамережі забезпечили постійний

інформаційний тиск на країни соціалістичного устрою та дозволили поширювати альтернативні погляди серед населення, яке мало обмежений доступ до зовнішніх джерел інформації.

Попри напруженість ідеологічної боротьби, між США та СРСР поступово формувався і вимір культурного порозуміння. Після відновлення культурних угод у 1956 році почалося активне мас-медійне співробітництво. Радянський журнал «Soviet Life» поширювався на території США, а американський «America» ПОШИРЮВАВСЯ у Радянському Союзі, що сприяло частковому подоланню інформаційної ізоляції.

Деякі культурні події мали значний транснаціональний вплив: так, у 1988 році на території СРСР було видано альбом гурту «Бітлз» під назвою «Back in the USSR» із символічним зверненням про дружбу радянському народу, що мало вагоме культурне та психологічне значення.

Серед яскравих проявів культурної дипломатії того часу стала й так звана «пінг-понг дипломатія» - серія візитів і товариських матчів між збірними США та КНР на початку 1970-х років. Спортивний контакт між двома країнами, що на той момент перебували у стані політичної напруги, став несподіваним, але дієвим інструментом для пом’якшення відносин та створив прецедент, який увійшов в історію як приклад того, як культура і спорт здатні виконувати роль дипломатичних містків.

Паралельно вагоме місце у культурній стратегії США посідали студентські, наукові та професійні обміни. Основними категоріями учасників таких програм були представники державної служби, медіа сектору, університетські викладачі та студенти. Особливий акцент робився на роботі з молодими фахівцями, які у майбутньому могли сформувати нові еліти у своїх країнах і бути прихильними до американських цінностей.

Найвідомішою програмою, що стала символом освітньої дипломатії США, залишається Програма Фулбрайта. Її розвиток із 1946 року перетворив її на одну з наймасштабніших міжнародних ініціатив: у ній взяли участь понад 264 тисячі осіб, серед яких майбутні лауреати

Нобелівської та Пулітцерівської премій, керівники держав та високопосадовці. Сьогодні ця програма продовжує діяти у 140 країнах світу, зберігаючи статус одного з ключових інструментів американської культурної дипломатії.

Ініціативи культурної дипломатії Сполучених Штатів охоплювали також низку символічних і впливових проектів, серед яких «рок проти расизму», серед яких масштабні концертні заходи, спрямовані на поширення ідей рівності та неприйняття расової дискримінації. До них долучались і так звані «посли доброї волі», серед яких відомі митці, спортсмени, актори та інші медійні особистості, що привертали увагу світової спільноти до актуальних глобальних викликів.

Значну роль відігравали й міжнародні освітні та наукові програми, зокрема Програма Фулбрайта чи європейська «Еразмус Мундус», які формували інтелектуальні зв'язки та створювали довгострокові партнерства між різними країнами.

У часи «Холодної війни» США інвестували значні ресурси в підтримку проектів, які стимулювали поширення англійської мови за кордоном. Володіння англійською розглядалося як ключовий інструмент зміцнення культурного впливу країни та спосіб знайомства іноземної аудиторії з американськими цінностями, моделями поведінки й культурними орієнтирами. Тому в багатьох регіонах світу почали відкриватися центри для педагогів та студентів, що пропонували методичні матеріали, аудіо- та відео ресурси, бібліотеки й спеціалізовані теле- та радіопрограми для вивчення англійської.

Паралельно зі сферою освіти, американська культурна політика активно розвивала інші напрямки. Вона фінансувала закордонні тури всесвітньо відомих виконавців, організовувала художні виставки, поширювала друковані видання про життя та досягнення Сполучених Штатів.

У 1964 році стартував проект «Мистецтво в програмах посольств»,

який охопив близько 180 дипломатичних установ і фактично перетворив їх на глобальні культурно-виставкові простори. Завдяки цьому світ побачив експозиції з колекцій провідних музеїв, галерей, корпорацій та незалежних колекціонерів, що посилило впізнаваність американської культури.

Після завершення активної діяльності Інформаційного агентства США (USIA), яке впродовж десятиліть вважалося ключовим гравцем у сфері публічної дипломатії, розпочався новий етап трансформації. У 1999 році агентство було ліквідовано, а його функції передані Заступнику державного секретаря з питань публічної дипломатії та суспільних зв'язків. Це відбулося в межах масштабної реорганізації зовнішньополітичного апарату, у результаті якої в структурі Державного департаменту було створено відділ публічної дипломатії та публічної політики. До нього увійшли бюро освітніх і культурних програм, а також підрозділи міжнародної інформаційної діяльності.

Відтоді саме заступник держсекретаря відповідає за реалізацію публічної дипломатії, координує комунікацію зі світовою спільнотою, впроваджує культурні та мистецькі проекти, керує академічними програмами, грантами та стипендійними можливостями, а також бере участь в інформаційній протидії радикалізації та тероризму.

Під його керівництвом працюють три ключові бюро: з освіти й культури, із зв'язків з громадськістю та міжнародної інформації, а також відділи стратегічного планування й дорадчий комітет з питань публічної дипломатії. Усі ці функції, що раніше значною мірою покладались на посольства, практично перейшли до централізованого управління.

Разом із тим у цей період з'явилася низка критичних зауважень щодо ефективності сучасної моделі. Експерти наголошували, що після завершення «Холодної війни» рівень фінансування програм культурного обміну суттєво зменшився, що призвело до скорочення персоналу та обмеження кількості учасників.

У 2000-х роках головними викликами стали недостатній кадровий

потенціал, обмежені часові ресурси працівників посольств, слабке володіння місцевими мовами, а також необхідність одночасно підтримувати високі стандарти безпеки та залишатися відкритими до місцевих громад. Через фінансові труднощі та безпекові ризики деякі інституції при посольствах були закриті, що місцеве населення нерідко сприймало як ознаку дистанціювання США. Так у посольстві в Україні певний час функціонував лише невеликий відділ преси, освіти й культури.

На думку низки американських дослідників, найсерйознішою проблемою стало те, що після інтеграції USIA до структури Держдепартаменту зникла окрема установа, яка би спеціалізувалася виключно на культурній дипломатії. Натомість культурні функції часто виконували працівники посольств, для яких ці обов'язки не були основними.

Деякі вчені зокрема Н. Калл вважають, що така модель надмірно політизує культурні проекти і може послаблювати довіру до американських ініціатив. Тому вони пропонували запозичити досвід країн Європи, створити незалежну інституцію, аналогічну Британській Раді чи Інституту Ґете, й доручити їй розробку та впровадження культурних програм.

На початку 2000-х низка соціологічних досліджень засвідчила різке зниження рівня прихильності до США в державах Європи, Азії та інших регіонах. Опитування, проведені Німецьким фондом Маршалла, показали, що негативні зміни в іміджі були пов'язані насамперед із зовнішньою політикою країни після подій 11 вересня 2001 року. Паралельні дослідження, замовлені Радою з міжнародних відносин, продемонстрували погіршення ставлення до США в мусульманських країнах, де американська політика сприймалась як загроза традиційним цінностям.

З урахуванням цих помилок упродовж наступних років культурна дипломатія знову почала відновлювати пріоритетне значення. Це стало можливим завдяки розширенню культурних, мистецьких та освітніх програм у світі, а також підтримці з боку вищого керівництва країни.

Зокрема президент Барак Обама неодноразово підкреслював важливість культури як інструменту налагодження міжнародного діалогу та взаєморозуміння, наголошуючи на її здатності створювати довготривалі й конструктивні зв'язки між суспільствами.

Адміністрація Барака Обами, критикуючи жорстку та конфронтаційну лінію зовнішньої політики, яку сповідував Джордж Буш-молодший, запропонувала переосмислення ролі Америки у світі. Обама активно просував концепцію «розумної сили», що мала гармонійно поєднати інструменти «жорсткого» впливу з механізмами «м'якої» сили, надаючи перевагу діалогу, культурній взаємодії та формуванню довіри між народами. Виступаючи перед країнами мусульманського світу, він неодноразово наголошував на їхніх вагомих наукових, освітніх і культурних здобутках, закликаючи до формування нового типу партнерства, заснованого на рівноправному діалозі та подоланні історичних упереджень.

У цей час поряд із вже відомими інструментами міжкультурного зближення, як-от «пінг-понг дипломатія», почали формуватися нові форми взаємодії. Однією з них стала «кулінарна дипломатія», започаткована Таїландом, яку згодом підтримали США.

Ідея полягала в тому, щоб через гастрономію представляти культуру країни та будувати неформальні міжнародні контакти. Американська версія ініціативи «кулінарна дипломатія для партнерства» передбачала відправлення десятків шеф-кухарів за кордон у межах спеціально створеного «корпусу шефів», які популяризували американську кухню та водночас презентували культурне розмаїття США.

З 2009 року почалося поступове відновлення активної й збалансованої культурної дипломатії Сполучених Штатів. Адміністрація Обами визначила пріоритетами: підтримку культурно-освітніх проектів, збільшення фінансування мистецьких програм, розширення міжнародних обмінів і їх якісне балансування.

Реформування сфери культурної дипломатії передбачало кілька

важливих напрямів:

1) Відмова від домінування односторонніх рішень у зовнішній політиці, що мало продемонструвати іншим державам відкритість до рівноправного діалогу, компромісів та взаємодії;
2) Мінімізація застосування «жорсткої сили» у міжнародних питаннях, замінюючи її інструментами культурного й гуманітарного впливу;
3) Переорієнтація внутрішніх стратегій США на зміцнення ролі культури, толерантності та міжкультурного розуміння, що мало стати основою партнерських відносин замість одностороннього нав'язування американських цінностей.

Однією з центральних тем культурної дипломатії США у цей період стало налагодження більш глибокої співпраці з державами Близького та Середнього Сходу. У своїй промові в Каїрському університеті 4 червня 2009 року Обама закликав переглянути підходи до взаємодії між ісламським світом і Заходом, наголошуючи на спільних історичних коренях та універсальних прагненнях людства, протиставляючи цю позицію концепції «зіткнення цивілізацій».

Ключовим органом, який забезпечує практичну реалізацію культурної дипломатії США, є Бюро освітніх і культурних програм (ECA) Державного департаменту. Воно відповідає за формування політики міжкультурної взаємодії, спрямованої на представлення американської культури й водночас на відкритість до культур інших народів.

Основна ідея діяльності Бюро полягає у використанні культурних інструментів для побудови взаєморозуміння, демонстрації демократичних принципів, свободи та культурної різноманітності як фундаментальних основ американського суспільства. До складу ECA входить кілька спеціалізованих відділів, що відповідають за різні напрями роботи:

- академічні програми обміну;
- розвиток англомовних освітніх ініціатив;

- глобальні освітні проекти та професійні;
- молодіжні, культурні й спортивні обміни.

До участі у програмах залучаються спеціалісти з більш ніж 160 країн.

Американська культурна дипломатія базується на ширшому партнерстві з університетами, дослідницькими центрами, бізнес-структурами та громадськими організаціями. Одним із найпотужніших і найвідоміших інструментів впливу залишаються програми міжнародних обмінів, що дозволяють вибудовувати довгострокові міжособистісні та професійні зв'язки.

Важливим напрямом стало активне розширення співпраці з неурядовим сектором, фондами, школами журналістики та приватним бізнесом, оскільки це дає змогу продемонструвати масштаб соціальних, гуманітарних і культурних зусиль Сполучених Штатів. Координація із USAID дає змогу посилити гуманітарні ініціативи США та забезпечити їх більшу ефективність. У цілому американські інституції взаємодіють приблизно з 1500 організаціями громадського і приватного секторів у світі.

Важливу роль у розвитку міжкультурної взаємодії відіграють не лише державні структури, а й транснаціональні корпорації, які виступають своєрідними культурними провідниками. Під наглядом Державного департаменту вони здійснюють інформаційно-культурні проекти, зокрема у сфері медіа, цифрового контенту та освітніх технологій.

Значний вплив мають також приватні фонди та благодійні організації, що працюють як у США, так і за кордоном. Вони фінансують культурні ініціативи, підтримують академічні обміни, допомагають американським університетам розширювати присутність у різних регіонах світу та загалом сприяють формуванню позитивного іміджу США.

У межах стратегії «розумної сили» виникла потреба у створенні спеціальних освітніх фондів, які сприяли б розвитку співпраці США з Китаєм, Індією та державами Близького й Середнього Сходу. Однією з

рекомендацій експертів була також активніша взаємодія з іммігрантськими громадами в самих Сполучених Штатах, оскільки вони можуть виступати природними «культурними мостами», допомагаючи державним структурам краще розуміти особливості інших країн і налагоджувати якісніші дипломатичні контакти.

Програми, які координуються Бюро з освітніх та культурних програм (ECA), спрямовані на поглиблення комунікації між американськими учасниками та іноземними партнерами, розширення можливостей для співпраці та зміцнення політики міжкультурного діалогу, що підтримується дипломатичними установами США. Значний акцент робиться на демонстрації культурного та релігійного розмаїття американського суспільства, що нерідко допомагало пом’якшити напруженість у відносинах із тими країнами, де позиція США була сприйнята неоднозначно.

Водночас важливо враховувати значення неофіційних інструментів культурного впливу, серед яких особливе місце посідає голлівудська індустрія. Американське кіно давно стало не лише масовим культурним продуктом, а й одним із найпотужніших ідеологічних механізмів, здатних формувати уявлення про США набагато ефективніше, ніж офіційні дипломатичні заяви. Кінематограф транслює закріплені в американській культурі цінності й слугує впливовим інструментом «м’якої сили».

Результати досліджень засвідчили, що зміна стратегічних підходів у зовнішній політиці США суттєво підвищила привабливість американської культури серед європейських суспільств. Таким чином, культурна дипломатія виявилася ефективним засобом зовнішнього впливу, здатним покращувати імідж країни навіть у складних політичних умовах.

Втім після приходу до влади адміністрації Дональда Трампа в січні 2025 року американська культурна дипломатія зазнала швидкої трансформації, що проявилася у зміні її стратегічних орієнтирів та помітному відході від підходів, які визначали політику попереднього президента Джо Байдена.

Якщо команда Байдена робила акцент на інклюзивності, підтримці глобальних партнерств та відновленні довіри до США як відкритої та діалогічної держави, то нова адміністрація почала вибудовувати культурну політику, виходячи з прагнення до більшої ізоляціоністської позиції та відстоювання традиційної американської ідентичності. Протягом 2025 року сформувалися кілька ключових тенденцій, які визначили цей період.

Насамперед помітним стало значне скорочення фінансової підтримки інструментів «м'якої сили» та поступова політизація культурних програм. У межах пріоритету «Америка передусім» культурно-освітні ініціативи були віднесені до витрат другорядного значення, що спричинило урізання бюджету Бюро з освітніх та культурних програм (ECA) Державного департаменту.

Це обмеження призвело до фактичної паузи у запуску нових програм міжнародного обміну та зменшення масштабів наявних проектів, включаючи освітні гранти та короткострокові культурні візити. Водночас підвищення вимог імміграційного контролю створило додаткові бар'єри для учасників із-за кордону.

Саме тому Програма Фулбрайта та низка інших академічних ініціатив опинилися у складних умовах, зіткнувшись зі збільшенням бюрократичних процедур і відчутним уповільненням. Для міжнародної аудиторії це виглядало як сигнал про зниження відкритості США до наукової та культурної співпраці.

Одночасно змінився зміст та риторика культурної дипломатії. Якщо раніше ключовою цінністю було підкреслення різноманіття, міжкультурної взаємоповаги та підтримка принципів DEI, то у 2025 році ці акценти поступово втратили свою вагу. Адміністрація відмовилася від активного просування ідей рівності та інклюзії в культурних програмах, натомість передавши пріоритет темам, які підсилювали національні інтереси й традиційні уявлення про американські цінності.

Культурні та освітні ініціативи дедалі більше виконували функцію

інструментів політичної комунікації, а не незалежних майданчиків для розвитку довготривалого міжнародного діалогу. Поступово вони стали орієнтуватися на досягнення конкретних тактичних цілей зовнішньої політики, що знижувало їхню універсальність.

Такі зміни супроводжувалися помітним погіршенням відносин США з деякими країнами-партнерами. Різка та подекуди конфліктна риторика президента щодо стратегічних союзників, зокрема щодо НАТО та ЄС, негативно позначилася на іміджі Сполучених Штатів як стабільного і передбачуваного партнера.

Це ускладнило роботу американських культурних аташе, які традиційно виконують завдання зміцнення міжкультурної довіри та налагодження партнерських контактів. За цих умов у міжнародному просторі зросла роль неофіційних каналів культурного впливу. Американські корпорації, благодійні фонди, медіакомпанії та Голлівуд були змушені взяти на себе більше функцій щодо підтримки міжнародної присутності США та збереження позитивного іміджу держави, тоді як державні культурні інституції втратили частину можливостей через фінансову нестабільність і зміни політичних пріоритетів.

Висновки до другого розділу

Аналіз практик провідних європейських держав і Сполучених Штатів Америки показав, що культурна дипломатія сьогодні виступає не другорядним засобом міжнародної комунікації, а одним із ключових механізмів зовнішньої політики, здатним істотно посилювати вплив держави в умовах глобальної конкуренції. З огляду на зростання ролі інформаційних потоків, мобільності та міжкультурних контактів, саме культурні інструменти дедалі частіше стають визначальними для формування

позитивного міжнародного іміджу та налагодження довготривалих партнерських зв’язків.

Порівняння національних моделей дало можливість виокремити кілька різних підходів до організації й реалізації культурної дипломатії, які сформувалися під впливом історичних традицій, політичної культури та геополітичних обставин. Централізована французька модель вирізняється чіткою вертикаллю управління, коли культурні центри та відповідні установи діють під безпосереднім контролем МЗС і здійснюють політику активного просування французької мови, культури та концепції національної ідентичності.

Британська модель «витягнутої руки», навпаки, ґрунтується на поєднанні державного фінансування з автономністю виконавчих структур, таких як Британська Рада, що дозволяє уникати зайвого політичного тиску та зберігати імідж неупередженості. Німецький підхід має проміжний характер: урядові органи співпрацюють з незалежними організаціями, передусім Інститутом Ґете, що дає змогу поєднувати державну стратегію з гнучкістю недержавного сектору.

Американська модель є більш децентралізованою та гібридною. Значну частину культурного впливу США формують неофіційні канали Голлівуд, масова культура, приватні фонди та освітні програми, серед яких Фулбрайт лишається найвідомішим. Офіційна культурна діяльність Державного департаменту в особі Бюро ECA виконує переважно координуючу функцію й істотно залежить від політичної лінії чинної адміністрації.

Досвід зазначених країн підтверджує, що культурна дипломатія залишається вразливою до політичних коливань та глобальних викликів. Так, у період «холодної війни» вона перетворилася на важливий інструмент ідеологічного протистояння, а згодом на елемент концепції «розумної сили», де м’які та жорсткі ресурси застосовуються у взаємодоповнювальній комбінації.

Однак швидкі зміни пріоритетів, зокрема характерні для США,

демонструють, що політичні рішення можуть як посилити, так і суттєво підірвати ефективність культурної дипломатії. Показовим прикладом стали скорочення фінансування і політизація культурних програм у 2025 році під впливом нового адміністративного курсу Дональда Трампа, що знизило їхню стабільність і передбачуваність на міжнародній арені.

У всіх країнах спільним чинником успіху виступає поєднання кількох універсальних інструментів. Високу результативність демонструють академічні та професійні обміни, які створюють основу для формування довготривалих партнерств і позитивного ставлення іноземних еліт.

Розширення викладання національної мови також виявляється дієвим механізмом культурного впливу, оскільки забезпечує безпосередній доступ до культурного контексту держави. Надзвичайно важливим компонентом є мобілізація недержавних структур, приватних компаній, ЗМІ, благодійних організацій та індустрії розваг, які здатні поширювати культурні смисли поза рамками офіційної державної політики та сприяють більш природному формуванню позитивного міжнародного іміджу.

У підсумку культурна дипломатія постає як складна й багатовимірна система, що потребує тонкого балансу між державним управлінням, автономністю спеціалізованих інституцій та активним використанням потенціалу недержавних структур. Її ефективність залежить від здатності гнучко адаптуватися до політичних змін, забезпечувати сталість ключових програм та інтегрувати різні форми культурного впливу для реалізації довгострокових зовнішньополітичних пріоритетів.

РОЗДІЛ 3
СТАН КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1 Культурна дипломатія у системі стратегічних комунікацій України

Для сучасної України культурна дипломатія дедалі чіткіше постає як один із ключових напрямів зовнішньополітичної діяльності. Вона виконує функцію інструмента, що відкриває доступ до міжнародних ринків, сприяє формуванню сприятливого зовнішнього середовища та здобуттю підтримки з боку іноземних суспільств і урядів.

Водночас культурна дипломатія може слугувати дієвим засобом просування національних інтересів, але її результативність безпосередньо залежить від таких складових:

- комплексності підходів;
- комфортної взаємодії між державними структурами;
- здатності країни створювати конкурентоспроможний культурний продукт, орієнтований на світову аудиторію.

Історична траєкторія розвитку культурної дипломатії України відзначається складністю та специфічністю. Протягом тривалих періодів держава була змушена спрямовувати переважну частину ресурсів не на розбудову й культурне позиціонування, а на захист власної державності та права вести самостійну зовнішню політику.

Перші прояви використання культурних інструментів у дипломатичній практиці пов’язані ще з добою Української революції початку ХХ століття. У період існування УРСР культурна дипломатія

здійснювалась у межах централізованої радянської моделі, що зумовлювало як її організаційне фінансування, так і сувору ідеологічну регламентацію. Попри окремі помітні успіхи, вона залишалася надмірно залежною від політичного контролю, що істотно звужувало її впливовість і гнучкість.

Розпад СРСР та відновлення незалежності України водночас і відкрили нові горизонти, і створили суттєві труднощі. Молода держава, яка перебувала на етапі становлення стратегічних орієнтирів, не мала достатньо ресурсів для розбудови ефективної культурної політики.

Брак цілісної зовнішньополітичної концепції та ослабленість державних інституцій призвели до фактичного занепаду інструментів культурної дипломатії, що тривалий час сприймалися як другорядні. Проте перехід до незалежної моделі управління дозволив Україні розпочати формування власної нормативної бази для міжнародної культурної співпраці, укладати договори на двосторонньому та багатосторонньому рівнях і створювати нові організаційні механізми для їх практичного втілення. Так поступово розпочалося переосмислення і трансформація радянської моделі у сучасну систему культурної взаємодії, засновану на принципах демократії, відкритості та національних інтересах.

У XXI столітті попит на інструменти культурної дипломатії значно зріс у зв’язку з необхідністю забезпечення міжнародної підтримки амбітних зовнішньополітичних проектів, зокрема євроінтеграційних. Однак дослідники наголошують, що попри наявність важливих ініціатив, сучасні прояви культурного представлення України за кордоном поки що не можна повністю визначити як сформовану державну політику культурної дипломатії.

Водночас накопичений досвід міжнародної присутності української культури вже сьогодні є важливим ресурсом, який закладає передумови для подальшої інституціалізації цього напрямку. Науковці також підкреслюють, що українська культурна дипломатія лише починає свій системний розвиток, стикаючись із низкою викликів.

Серед ключових проблем виділяють наступні:

1) Відсутність чіткої національної стратегії;
2) Фрагментарність діяльності різних культурних центрів та недостатній рівень міжвідомчої координації.

Вироблення єдиного бачення і суспільної згоди щодо завдань культурної дипломатії є критично важливим, адже культурний продукт, який презентується світові, має бути результатом внутрішньої консолідації та узгодженого підходу. Водночас у наукових працях неодноразово наголошується, що саме культура та інструменти міжнародної культурної співпраці відіграють вагому роль у формуванні позитивного іміджу держави на глобальній арені.

На інституційному рівні в Україні функції культурної дипломатії розподілено між декількома державними структурами, серед яких:

- Міністерство культури та інформаційної політики;
- Міністерство закордонних справ;
- Міністерство освіти і науки;
- Держкомтелерадіо;
- численні громадські організації;
- представники приватного сектору.

Важливою віхою стало проведення у 2015 році Першого форуму культурної дипломатії України за ініціативи МЗС. Крім того, у структурі міністерства було створено Управління публічної дипломатії, яке об’єднало підрозділи, відповідальні за культурні проекти, комунікації та іміджеві ініціативи. Нині основні зусилля спрямовані на популяризацію українського кінематографа, проведення виставкових проектів, організацію зустрічей із культурними діячами та науковцями, а пріоритетними регіональними напрямами вважаються країни ЄС, США та Канада.

Правове забезпечення міжнародної культурної співпраці визначається Законом України «Про культуру». Зокрема, стаття 33 розділу VIII

«Міжнародні культурні зв’язки» закріплює обов’язок держави сприяти міжнародному культурному обміну та розвитку партнерства між українськими творчими інституціями й іноземними організаціями.

Закон також надає право встановлювати договірні відносини із закордонними партнерами, брати участь у діяльності міжнародних фондів та організацій і здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у сфері культури. Крім того, стаття 34 визначає механізми підтримки культурних потреб української діаспори шляхом проведення мистецьких заходів та функціонування українських культурних і освітніх центрів за кордоном.

Вагомою складовою нормативно-правової бази, що регламентує сферу культурної дипломатії, є Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Хоча цей документ прямо не оперує терміном «культурна дипломатія», стаття 11 фактично закріплює її пріоритетність, передбачаючи створення сприятливих умов для розвитку національної самобутності. Закон також акцентує на необхідності задоволення мовних і культурних потреб закордонних українців та підтриманні з ними стійких зв’язків.

В умовах сучасних геополітичних викликів Україна реалізує курс на прагматичну та реалістичну дипломатію, здатну ефективно захищати національні інтереси. Ця система має бути гнучкою, щоб оперативно реагувати на глобальні зміни та гарантувати безпеку держави, її громадян і бізнесу за кордоном.

Ключовими завданнями вітчизняної дипломатії на нинішньому етапі визначено безкомпромісний захист державного суверенітету, утвердження європейської ідентичності та прискорення інтеграції до Європейського Союзу і НАТО. Стратегічним пріоритетом зовнішньої політики є утвердження України як рівноправного суб’єкта міжнародних відносин у політичній, економічній та науковій сферах, що досягається, зокрема, засобами культури.

Важливим кроком у цьому напрямі стало створення у 2015 році

Управління публічної дипломатії в структурі Міністерства закордонних справ. Діяльність цього підрозділу зосереджена на реалізації комплексних іміджевих та інформаційних проектів, спрямованих на посилення культурної присутності держави у світі.

Українські науковці визначають головною метою культурної дипломатії забезпечення системної роботи культурних ініціатив за кордоном та налагодження ефективних міжкультурних комунікацій. Водночас дослідження вказують на проблему тривалої відсутності системного підходу в цій сфері протягом перших десятиліть незалежності. Зокрема діяльність створеної у 2009 році Державної агенції промоції культури України оцінюється експертами як малоефективна та недостатньо помітна на міжнародному рівні.

Критичне значення для успіху культурної дипломатії має якість контенту, який репрезентує країну в глобальному інформаційному просторі. Пріоритетними напрямами визначено розвиток книговидання, перекладацьку діяльність, підтримку сучасного мистецтва та креативних індустрій. Стратегія має виходити за межі простої популяризації, фокусуючись на активному просуванні та розбудові сталих комунікаційних каналів як зовні, так і всередині країни.

Аналіз світових практик дозволяє виокремити низку ключових завдань для української культурної дипломатії, серед яких першочерговим є ознайомлення іноземної аудиторії з культурними здобутками нації. Важливим інструментом є активізація культурних обмінів, що сприяє покращенню репутації держави та створює підґрунтя для поглиблення політичного й економічного співробітництва. Також до пріоритетів належить підтримка наукової кооперації, співпраця у сферах спорту і туризму та популяризація української мови.

Суб’єктна база української культурної дипломатії характеризується різноманіттям і включає державні інституції, неурядові організації та громадських активістів. Вагому роль відіграють також представники

академічної спільноти, митці, журналісти та студентство, які виступають провідниками національних інтересів. Така синергія зусиль дозволяє формувати цілісний та багатогранний образ України на міжнародній арені.

Особливе місце в системі просування національних інтересів посідають закордонні українці та діаспора, чия роль значно зросла в контексті протидії зовнішній агресії. Актуальними завданнями держави є створення комунікаційних платформ для координації спільних проектів та залучення впливових діаспорних кіл до лобіювання українських питань. Експерти наголошують на необхідності тісної співпраці з українознавчими кафедрами та науковими центрами провідних університетів світу.

Діяльність численних громадських організацій закордонних українців демонструє високу ефективність низової або громадянської дипломатії. Їхня робота, спрямована на збереження та популяризацію культурної спадщини, є важливим доповненням до офіційної державної політики. Ця мережа культурної присутності відіграє критичну роль у формуванні позитивного іміджу України та мобілізації міжнародної підтримки.

На сучасному етапі українська культура представлена на міжнародній арені переважно через реалізацію окремих, часто фрагментарних проектів. Водночас мережа культурних осередків, заснованих українцями за кордоном, залишається кількісно незначною. Враховуючи європейський досвід, держава має забезпечити системну підтримку створення мережі українських культурних центрів, а також ініціювати масштабні програми перекладу творів вітчизняних авторів іноземними мовами.

Одним із перспективних інструментів міжнародної присутності стали культурно-інформаційні центри, що діють при дипломатичних представництвах України. Їхня діяльність, розпочата з 2006 року на підставі відповідного Указу Президента, потребує суттєвої реорганізації та оптимізації. Попри наявні організаційні прогалини, науковці загалом позитивно оцінюють потенціал цих установ як осередків співпраці з національними діаспорами.

До основних функцій цих центрів належить організація заходів з нагоди визначних державних подій та забезпечення виступів мистецьких колективів. Також вони займаються проведенням художніх виставок та презентацій творів як класичної, так і сучасної української літератури. Однак дослідники відзначають недостатню ефективність їхньої роботи, яка часто зводиться до формальних протокольних заходів.

О. Розумна акцентує увагу на тому, що інформаційний контент центрів здебільшого стосувався історичного минулого та етнографічних аспектів. При цьому поза увагою часто залишалися динамічні процеси розвитку сучасної української культури та громадянського суспільства. Такий стан речей пояснюється обмеженим державним фінансуванням та дефіцитом кваліфікованих фахівців із культурного менеджменту.

Крім того дається взнаки недостатня координація між Міністерством закордонних справ та іншими профільними інституціями у плануванні стратегії роботи. Відсутність системного моніторингу потреб та аналізу ефективності діяльності також негативно впливає на кінцевий результат. Часто проблемою стає й недостатня залученість персоналу до актуальних культурних процесів власної держави.

Тривалий час у професійному середовищі точилися дискусії щодо доцільності створення спеціалізованих культурних інституцій у країнах Європи. Цей процес завершився у 2017 році заснуванням Українського інституту, покликаного стати головним ретранслятором національних цінностей у глобальному вимірі. Ця установа була задумана як організація мережевого типу з функціями культурної дипломатії.

Експерти розглядають Український інститут як стратегічний проект майбутнього, хоча на етапі становлення він зіткнувся з певними системними викликами. Існували труднощі у розумінні місії нової інституції з боку органів державного управління, що відображало загальну необхідність зміни підходів до культурної політики. Тим не менш, створення цієї структури стало вагомим кроком у процесі інституалізації культурної

дипломатії.

Складний процес формування платформи культурних інституцій спрямований на забезпечення послідовної роботи зі створення сучасного іміджу України. Це має на меті зацікавлення потенційних партнерів та поширення актуальних українських наративів за кордоном. Ефективна інституалізація є запорукою зміцнення каналів міжнародної культурної комунікації.

Важливу роль у системі культурної дипломатії відіграє діяльність закордонних українців через мережу наукових, освітніх та громадських організацій. Представники діаспори здійснюють значний інформаційний та політичний вплив, сприяючи формуванню позитивного сприйняття держави у світі. У багатьох країнах саме за ініціативи громадськості були створені активні українські осередки.

Водночас дослідники наголошують на необхідності ухвалення комплексної Державної програми розвитку культурних зв'язків із закордонними українцями. Це дозволило б систематизувати співпрацю та підвищити ефективність використання потенціалу діаспори. Незалежний аудит ефективності культурної дипломатії за період 2014-2016 років виявив як досягнення, так і суттєві недоліки.

Зокрема експерти вказували на прямий зв'язок між негативними результатами референдуму в Нідерландах щодо асоціації з ЄС та недостатньою культурно-інформаційною роботою дипломатичного представництва. Цей кейс продемонстрував критичну важливість професійної комунікації для захисту національних інтересів. Позитивним прикладом недержавної активності стала діяльність Фонду культурної дипломатії «UART», заснованого у 2011 році.

Ця організація ставить за мету популяризацію національної культури та розбудову міжнародного співробітництва. Сьогодні фонд оперує через мережу представництв як в Україні, так і в низці зарубіжних країн, сприяючи зближенню культур та підтримці історичної спадщини.

Важливим етапом у становленні української культурної дипломатії стала діяльність Національної ради реформ при Адміністрації Президента, яка функціонувала в межах Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Саме в цей період було здійснено спробу інтегрувати зусилля державних інституцій, громадського сектору та міжнародних партнерів для створення цілісної моделі розвитку культурної дипломатії. Останніми роками ключову роль у підтримці культурних проектів відіграють різні міжнародні фонди, іноземні культурні центри та донорські організації.

На рівні державної політики головними інструментами міжнародної взаємодії залишаються двосторонні угоди про співпрацю в культурній сфері. Вони зазвичай передбачають організацію тематичних років культури, проведення спільних фестивалів, мистецьких акцій, наукових конференцій і комплексних культурних програм. Українська держава виконує функцію координатора, який формує умови для таких ініціатив і забезпечує узгодженість міжвідомчої діяльності.

Значну роль відіграє й внутрішній напрям культурної дипломатії, що спрямований на зміцнення суспільного діалогу та підтримку національної єдності засобами культури. Особливої актуальності цей вектор набув після початку війни на Донбасі у 2014 році. Практика засвідчила, що культурні проекти могли виконувати функцію посередництва, залучаючи митців, діячів культури, інтелектуалів і молодіжні об’єднання з різних регіонів до спільних творчих та комунікаційних ініціатив.

Поступово такі дії перетворили точкові культурні контакти на системний процес взаємодії між громадами, сприяючи міжрегіональній інтеграції та посиленню соціальної згуртованості. Поява спеціальних програм, наприклад «Культурна дипломатія між регіонами України», підтвердила значення внутрішньої культурної комунікації як окремого напряму державної політики.

Розбудова державних механізмів культурної дипломатії є тривалим процесом, що вимагає постійної взаємодії між органами влади, експертним

середовищем і громадянським суспільством. Цей напрям має інтегрований характер. З одного боку він орієнтований на світову аудиторію, з іншого покликаний відповідати культурним потребам українського суспільства та сприяти його внутрішній консолідації.

Пожвавлення культурних ініціатив після Революції Гідності було зумовлено як активністю закордонної діаспори, так і глибшими трансформаціями всередині країни. Відповіддю на потребу в координації зусиль стало створення у структурі МЗС України Управління публічної дипломатії.

Цей підрозділ реалізує функції підтримки та супроводу культурних проектів, орієнтованих на іноземну аудиторію, та включає спеціальний сектор, відповідальний за культурну дипломатію. Водночас експертне середовище підкреслює, що цей інституційний крок поки не забезпечує повноцінного покриття потреб культурного сектору.

Глобалізаційні зміни та розвиток цифрових технологій суттєво вплинули на формати взаємодії між державою та громадянами, підсилюючи роль горизонтальних культурних комунікацій. У 2014 році, під час Революції Гідності, була заснована міжнародна мережа Global Ukrainians, одним із ключових напрямів діяльності якої стала культурна дипломатія. Її поява була відповіддю на потребу у створенні платформ для системної взаємодії між волонтерськими ініціативами, громадськими організаціями та державними органами, що опікуються зовнішньою комунікацією України.

До головних викликів інституційного розвитку української культурної дипломатії сьогодні належать:

- відсутність узгодженої стратегії просування української культури у світі;
- обмежені фінансові, кадрові та управлінські ресурси;
- нестача професійної експертизи щодо методів культурного промоушену.

На думку І. Гавриленко Україні варто активніше розвивати культурну дипломатію, орієнтуючись на американський досвід формування позитивного іміджу держави. З огляду на обмеженість бюджетного фінансування, країна може значно посилити свою присутність за кордоном, використовуючи потенціал численної діаспори, її інституцій, медіаплатформ і культурних заходів [13].

Окремі дослідження звертають увагу на те, що участь державних органів у реалізації культурних проектів залишається недостатньою через відсутність цілісної стратегії розвитку культурної дипломатії. Натомість вражає масштабність і різноманітність громадської ініціативи: активісти, волонтерські організації, творчі колективи та незалежні культурні менеджери організовували численні кінопокази, вистави, фестивалі, ярмарки та інші культурні заходи за кордоном практично власними силами.

Отже ефективна культурна дипломатія суттєво підсилює позиції країни на міжнародній арені, формує її позитивну репутацію та розширює можливості зовнішньої політики. Нині українська культурна дипломатія є результатом взаємодії державних структур, громадських організацій, митців, експертів, науковців і представників діаспори. Основний акцент зосереджений на розвитку культурних ініціатив за кордоном, поширенні позитивного образу України, розширенні міжкультурних зв’язків і утвердженні її як сучасної європейської держави з потужним культурним потенціалом.

3.2 Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення культурної дипломатії України

Культурна дипломатія України, що десятиліттями формувалася під впливом прагнення до європейської інтеграції та потреби вибудовувати

стабільні, збалансовані взаємини із сусідніми державами, сьогодні набула якісно нового, майже цивілізаційного виміру. Її історичний розвиток нерозривно пов’язаний із політикою добросусідства, закріпленою в міжнародних документах, які визначали Україну як важливого партнера Європейського Союзу ще задовго до початку повномасштабної війни.

Укладення Угоди про партнерство та співробітництво, а згодом Угоди про асоціацію створило підґрунтя для розширення гуманітарних контактів із Польщею, Словаччиною, Румунією, Угорщиною та Молдовою. Ці відносини мали не лише міждержавне значення, а й стали інструментом посилення культурної присутності України в Європі, формуючи сприятливе середовище для взаємного пізнання, зниження напруженості та зміцнення регіональної безпеки.

Попри те, що співпраця з деякими країнами була нерівномірною чи обмеженою політичними нюансами, гуманітарний компонент залишався одним із найстабільніших каналів комунікації. У сфері культури важко маніпулювати фактами чи використовувати їх суто в політичних цілях, тому культурна дипломатія часто виступала «зоною низької конфліктності». Водночас її потенціал не завжди реалізовувався повною мірою через брак інституцій, фінансування та довгострокової стратегії, що було характерним для української зовнішньої політики до 2022 року.

Проте початок повномасштабного вторгнення Росії радикально трансформував роль і завдання культурної дипломатії. З інструмента формування позитивного іміджу вона практично миттєво перетворилася на оборонний механізм, спрямований на захист національної ідентичності, протидію російській дезінформації та просування правди про воєнні злочини.

Культура стала не просто інструментом комунікації, а своєрідним носієм доказу. Вона стала засобом, який фіксує досвід травми, документує руйнування та показує світові масштаб російського варварства через мистецькі проекти, фото- та відео-документацію, фестивалі та виставки.

Активність дипломатичних установ значно змінилася: від формальних протокольних заходів до гуманітарних акцій, благодійних фестивалів, мистецьких ініціатив, покликаних забезпечити підтримку українцям у різних країнах світу. Такими прикладами стали благодійні покази українського кіно, художні аукціони, музичні вечори та масштабні культурні проекти у Польщі, Молдові та Словаччині, що виконують роль не лише промоційних майданчиків, а й каналів матеріальної допомоги.

Через культуру міжнародна спільнота отримує не абстрактну інформацію, а людські історії, емоції, свідчення - те, що здатне впливати на громадську думку набагато сильніше, ніж офіційні заяви. Разом із тим війна лише загострила давні структурні проблеми, що довгий час стримували розвиток української культурної дипломатії.

Хронічна нестача фінансування, переорієнтація бюджетних витрат на оборонні потреби, дефіцит кадрів і відсутність системної координації між різними державними інституціями призвели до того, що значна частина культурних ініціатив тримається на ентузіазмі громадських організацій та міжнародних партнерів. Громадський сектор хоч і демонструє надзвичайну мобільність та креативність не може повністю компенсувати функції держави, особливо в питаннях довгострокового планування, інституційної пам’яті та формування сталих міжнародних зв’язків.

Додатковим викликом війни стало збереження культурної спадщини, яка зазнає цілеспрямованих атак. Знищення музеїв, бібліотек, архівів та пам’яток архітектури - це не лише прямі втрати, а й удар по питаннях самоідентичності. Внутрішня та зовнішня міграція фахівців у сфері культури також створює ризик втрати експертного потенціалу. А культурна дипломатія без професійної спільноти, яка продукує культурний продукт, не може функціонувати ефективно.

На цьому тлі особливої ваги набуває перспективний вимір української культурної дипломатії. Його розвиток тісно пов’язаний із процесом повоєнної відбудови та вступу до Європейського Союзу. Культурний

компонент дедалі більше сприймається не як додаткова сфера, а як один із наріжних каменів публічної політики, що формує міжнародний образ держави, зміцнює її вплив і сприяє створенню стійкої міжнародної коаліції підтримки.

Першим ключовим напрямом розвитку є інституційна модернізація. Українському інституту необхідно надати статус потужної мережевої організації з можливістю відкривати власні представництва в державах-партнерах, адже культура вимагає постійної, а не епізодичної присутності. Професіоналізація та чітка структура дозволять відійти від застарілої практики однотипних протокольних подій і спрямувати зусилля на підтримку сучасного українського мистецтва, кінематографу, літератури, музики, цифрових проектів.

Другим важливим напрямом є інтеграція у програми ЄС. Участь у Creative Europe, Erasmus, Європейській політиці сусідства не лише інструмент фінансування, а спосіб поглиблення культурних зв'язків, формування спільних європейських ідентифікацій та розширення міжнародної експертної спільноти, яка працює з українськими темами.

Третій стратегічний напрям - це академічна та діаспорна дипломатія. Підтримка українознавчих програм у провідних університетах світу здатна забезпечити довготривалий ефект, адже формує покоління фахівців, які зможуть працювати з українською тематикою на професійному рівні. Діаспора ж є унікальною неформальною мережею впливу, яка часто діє швидше та гнучкіше, ніж класична дипломатична інфраструктура. Тому створення державної програми підтримки закордонних українців стане важливим інструментом посилення міжнародної суб'єктності України.

Четвертий напрям - підвищення якості та інноваційності культурного продукту. Зовнішня політика неминуче відображає те, що відбувається всередині країни, тому Україна має створювати конкурентоспроможний культурний продукт, який здатен привертати увагу не лише завдяки темі війни, а й завдяки художній якості, модерності та впізнаваності.

Не менш значущим є внутрішній вимір культурної дипломатії. В умовах затяжної війни культура виконує функцію внутрішнього діалогу, допомагаючи зберігати суспільну єдність, долати регіональні бар'єри та відновлювати подолану довіру. Цей аспект є критично важливим, адже жодна міжнародна стратегія не може бути успішною, якщо національний культурний простір є роз'єднаним чи фрагментованим.

Тож сучасна культурна дипломатія України вже перестала бути допоміжним або периферійним напрямом державної політики. Вона перетворилася на інструмент виживання, відновлення, розвитку та геополітичного позиціонування держави. Її майбутнє залежатиме від здатності України поєднати інституційне зміцнення, стратегічну координацію, інноваційність культурного продукту та підтримку громадянського суспільства як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було здійснено комплексний аналіз еволюції, сучасного стану та перспектив розвитку української культурної дипломатії в умовах глобальної нестабільності, зумовленої зовнішньополітичними викликами та повномасштабною війною. Дослідження засвідчило, що культурна дипломатія для України перестала бути інструментом гуманітарної політики.

Вона трансформувалася на один із ключових стратегічних механізмів утвердження національної ідентичності, формування сприятливого міжнародного іміджу та конструювання зовнішньополітичного наративу, спрямованого на зміцнення партнерських альянсів та прискорення євроатлантичної інтеграції. Культурна дипломатія стала важливою

складовою державної безпеки, здатною формувати глобальну солідарність із Україною та протидіяти інформаційним і культурним маніпуляціям Росії. Процес інституціоналізації української культурної дипломатії був довготривалим, фрагментарним і нерідко суперечливим.

Попри те, що базові засади зафіксовані у Законах України «Про культуру», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» та в низці нормативів МЗС і Мінкульту, практична діяльність протягом тривалого часу залишалася розпорошеною між різними інституціями та залежною від ініціативності окремих посадовців чи дипломатичних місій. Брак єдиної, чітко структурованої стратегії, недостатнє фінансування та обмежені кадрові ресурси призводили до низької результативності та переважання формальних або протокольних форматів роботи.

Створення Управління публічної дипломатії при МЗС у 2015 році та заснування Українського інституту у 2017 році стали переломними моментами, що заклали основу для більш системної, професійної і довгострокової політики. Український інститут, здатний діяти за моделлю провідних європейських культурних організацій, поступово розширює інструментарій. Проте до 2022 року його діяльність, як і робота Культурно-інформаційних центрів при посольствах, часто зосереджувалася на традиційному культурному контексті, який не завжди відповідав запитам сучасної аудиторії чи стратегічним завданням держави.

Важливою тенденцією є зростання ролі громадянського суспільства та української діаспори. Такі мережі як Global Ukrainians а також приватні ініціативи й благодійні фонди на кшталт «UART: Мистецтво для майбутнього», стали каталізаторами міжнародного культурного представлення України, нерідко випереджаючи державні органи за швидкістю реагування, інноваційністю підходів і масштабом мобілізації ресурсів.

Повномасштабна агресія Росії у 2022 році стала точкою глибокої якісної трансформації культурної дипломатії. Вона набула функцій кризової

комунікації, глобальної адвокації та інструменту боротьби з російським культурним імперіалізмом.

Центральними пріоритетами стали:

- розмежування української та російської культурних традицій; демонтаж колоніальних наративів;
- викриття політики культурного привласнення;
- презентація мистецьких свідчень воєнних злочинів;
- мобілізація міжнародної підтримки через емоційно потужні мистецькі, документальні, цифрові та соціальні проекти.

Війна оголила як сильні, так і слабкі сторони існуючої системи. З одного боку, спостерігається безпрецедентне зростання міжнародної уваги до України, підсилене активністю митців, волонтерів та широкої діаспори, які стали ключовими агентами наративу. З іншого боку масштабні ініціативи часто тримаються на донорській підтримці та нестабільних джерелах фінансування, що робить необхідним створення більш передбачуваної, ресурсно забезпеченої державної політики у цій сфері.

У відносинах із країнами-сусідами культурна дипломатія відіграє особливу роль, сприяючи зміцненню транскордонної взаємодії та зменшенню напруження, пов'язаного з чутливими історичними питаннями. Проблемні аспекти у взаєминах з Угорщиною та Румунією потребують системного діалогу та роботи із національними меншинами, тоді як співпраця з Польщею, Словаччиною та Молдовою демонструє значний потенціал для поглиблення безпекового та культурного партнерства.

Подальший розвиток української культурної дипломатії вимагає комплексних інституційних, концептуальних та кадрових змін. Передусім необхідним є перетворення Українського інституту на повноцінну мережу культурних центрів за кордоном, здатних оперувати сучасним контентом, координувати ініціативи різних акторів і здійснювати довгострокове планування.

Паралельно потрібне реформування Культурно-інформаційних центрів, які мають стати професійними платформами із сучасним підходом до менеджменту, цифрових комунікацій, аналітики та роботи з аудиторіями. Важливо перейти від переважної репрезентації традиційної культури до просування сучасних, інноваційних форм українського мистецтва кінематографа, літератури, музики, перформативного мистецтва тощо. Підтримка якісних перекладів, участь у міжнародних фестивалях та акцент на цифровій дипломатії мають стати ключовими елементами стратегії глобального охоплення.

Не менш важливою є системна співпраця з діаспорою, університетським середовищем та аналітичними центрами. Запровадження Державної програми підтримки закордонних українців сприятиме зміцненню культурних зв’язків, тоді як розширення українознавчих кафедр і наукових програм сприятиме формуванню стабільної мережі експертів України у світі.

Євроінтеграційний вимір також має стати одним із провідних напрямів розвитку. Культурна дипломатія повинна інтегруватися у процеси переговорів із ЄС, використовуючи інструменти європейських програм, проектів транскордонної співпраці та культурних платформ.

Важливо підкреслити і внутрішній аспект культурної дипломатії. Вона має діяти як механізм національної консолідації, популяризації регіональної різноманітності, протидії внутрішнім інформаційним впливам і формування спільного бачення майбутнього. Це посилює внутрішню стійкість держави, яка є умовою ефективності зовнішньої політики.

Таким чином українська культурна дипломатія нині перебуває на критичному етапі розвитку, коли від ефективності її трансформації залежить не лише міжнародне сприйняття України, а й її успіх у боротьбі за стратегічну суб'єктність. Подальша модернізація, структурна реформа та інвестиції у сучасний контент, професійні кадри та глобальні партнерства дадуть змогу перетворити культурну дипломатію на потужний інструмент

відновлення, міжнародного визнання та повноцінної європейської інтеграції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно охарактеризувати культурну дипломатію як стратегічний інструмент зовнішньої політики сучасної держави, який набуває особливої актуальності в умовах глобалізаційних трансформацій, посилення конкурентності міжнародного середовища та військової агресії. На основі аналізу теоретичних засад, міжнародних моделей та українського досвіду було встановлено, що культурна дипломатія, сформована на перетині політичних, соціокультурних та інформаційних процесів, є важливою складовою реалізації національних інтересів та інструментом впливу на зовнішньополітичне середовище.

У сучасному науковому дискурсі культурна дипломатія тлумачиться як систематична діяльність, що охоплює обмін ідеями, цінностями, традиціями, культурними смислами, формами мистецького вираження та елементами національної ідентичності. Така діяльність спрямована на зміцнення міждержавних та міжкультурних контактів, формування сприятливого образу країни на міжнародній арені та створення позитивного дипломатичного тла для політичної, економічної та безпекової співпраці.

Особливої уваги заслуговує те, що сучасна держава перестає бути єдиним її носієм культурної дипломатії. Поряд з урядовими структурами важливими агентами впливу стають громадські організації, інтелектуальні та мистецькі середовища, журналісти, освітні інституції, волонтерські ініціативи та широка українська діаспора. Така народна дипломатія створює горизонтальні комунікаційні мережі, здатні забезпечувати глибше, довготривале та емоційно резонансне взаєморозуміння між народами.

Аналіз міжнародних моделей дозволив визначити сутнісні підходи до

інституціоналізації культурної дипломатії у провідних державах. Було з’ясовано, що європейські підходи поєднують державну підтримку з автономністю профільних культурних інституцій.

Французька модель демонструє акцент на державоцентричності та розбудові глобальної мережі культурних центрів, що функціонують як продовження дипломатичних місій. Британська модель, навпаки, базується на принципі «витягнутої руки», делегуючи практичну реалізацію культурної політики Британській Раді, яка має адміністративну та методологічну незалежність при частковому державному фінансуванні.

Німецький підхід, представлений інституціями на кшталт Інституту Ґете, демонструє синергію державної підтримки та високого рівня професійної автономії. Американська ж модель ґрунтується на домінуванні приватного сектору та масової культури. Саме вони стають ключовими каналами міжнародного впливу, тоді як державні органи відіграють координуючу роль.

У контексті українських реалій встановлено, що активне використання інструментів культурної дипломатії почалося з початку XXI століття та суттєво посилилося після Революції Гідності, коли перед державою постала потреба в мобілізації міжнародної підтримки. Попри створення Управління публічної дипломатії при МЗС і подальше заснування Українського інституту, тривалий час спостерігалася недостатня системність.

Разом з тим діяльність культурно-інформаційних центрів при посольствах обмежувалася переважно протокольними подіями та фольклорними презентаціями. Натомість громадські ініціативи, волонтери та діаспора продемонстрували набагато більшу гнучкість і результативність, організовуючи фестивалі, кінопокази, мистецькі акції та масштабні культурні проекти, що фактично компенсувало інституційну слабкість держави.

Особливої уваги потребує культурна взаємодія з країнами-сусідами,

таким як Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія та Молдова. Її розвиток базується на договірно-правовій основі та принципах добросусідства, а після початку повномасштабної війни 2022 року значною мірою зосередився на гуманітарній підтримці, допомозі переміщеним особам і протидії російській пропаганді.

Війна радикально змінила функціональне спрямування культурної дипломатії, перетворивши її на інструмент захисту національної ідентичності, деколонізації, документування воєнних злочинів та консолідації міжнародної підтримки. Водночас загострилися виклики, пов’язані з недофінансуванням культурної сфери, оскільки ресурси спрямовуються переважно на оборону, що робить сучасну українську культурну дипломатію залежною від партнерських проектів, грантів та волонтерських ініціатив.

Подальша модернізація української культурної дипломатії нерозривно пов’язана з процесом європейської інтеграції, відбудовою держави після війни та необхідністю посилення міжнародного позиціонування України.

Визначальними є кілька напрямів:

- завершення інституційної реформи та забезпечення стабільного фінансування Українського інституту;
- розроблення єдиної державної стратегії культурної дипломатії;
- інвестування у просування сучасного мистецтва та цифрової дипломатії;
- систематизація співпраці з діаспорою та академічними спільнотами, зокрема шляхом підтримки україознавчих центрів за кордоном.

Реалізація цих завдань дозволить зміцнити міжнародний імідж України, підвищити її суб’єктність у глобальному культурному просторі та сформувати сприятливі умови для дипломатичного, політичного і безпекового партнерства.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що

культурна дипломатія є невід'ємною частиною ефективної зовнішньої політики, а її розвиток суттєво впливає на міжнародний престиж і довіру до держави. В українських умовах вона реалізується завдяки синергії державних інституцій, громадського сектору, освітніх і мистецьких спільнот, діаспори та волонтерського середовища.

Ключовими пріоритетами залишаються формування позитивного іміджу України, розвиток міжкультурної комунікації, захист ідентичності в умовах агресії, а також прискорення євроінтеграційних процесів. Для досягнення цих цілей необхідна комплексна інституційна реформа та створення проактивної, стратегічно продуманої та ресурсно забезпеченої моделі культурної дипломатії, здатної ефективно відповідати на сучасні виклики і сприяти утвердженню України як повноправного й сильного учасника європейського та глобального культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук, Т. В. Культурна дипломатія як інструмент міжнародної комунікації України. - Київ: НаУКМА, 2020. - 148 с.

2. Антонюк, О. В. Стратегічні комунікації у публічному управлінні. - Київ: НАДУ, 2021. - 172 с.

3. Бальцій, Ю. В. Державна політика у сфері міжнародних культурних зв’язків. - Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. - 144 с.

4. Баровська, А. В. Публічна дипломатія як фактор іміджу держави. - Київ: КНЕУ, 2020. - 136 с.

5. Бетлій, О. В. Міжнародна комунікація та культурна політика. - Київ: Інститут історії України НАНУ, 2020. - 118 с.

6. Біла, О. М. М’яка сила держави в умовах глобалізації. - Харків: ХНУ, 2021. - 150 с.

7. Біла-Тіунова, Л. І. Роль культури у формуванні міжнародного іміджу держави. - Дніпро: ДНУ, 2019. - 130 с.

8. Блажевич, О. В. Дипломатія XXI століття: виклики та можливості. - Київ: НАДУ, 2021. - 165 с.

9. Бондар, Т. Г. Публічні комунікації в системі державного управління. - Чернігів: ЧНУ, 2020. - 123 с.

10. Борисенко, І. П. Комунікативні стратегії держави в умовах гібридних загроз. - Київ: КНЕУ, 2022. - 143 с.

11. Бородіна, О. А. Сучасні концепції культурної політики. - Київ: НаУКМА, 2021. - 140 с.

12. Бурега, В. В. Європейська модель культурної дипломатії. - Львів: ЛНУ, 2020. - 128 с.

13. Вакуленко, С. М. Стратегічні комунікації в державному секторі. - Харків: ХНАУ, 2021. - 155 с.

14. Василенко, Н. В. Дипломатичні інструменти державного

іміджмейкінгу. - Київ: КНУ, 2020. - 138 с.

15. Войтович, Р. В. Публічне управління: теорія і практика. - Київ: НАДУ, 2019. - 228 с.

16. Гайдук, В. О. Сучасні тренди культурної дипломатії. - Тернопіль: ТНЕУ, 2021. - 109 с.

17. Гармаш, Л. І. Соціокультурний розвиток України в умовах глобалізації. - Запоріжжя: ЗНУ, 2020. - 141 с.

18. Гнатюк, О. М. Українська культура у міжнародному контексті. - Львів: ЛНУ, 2019. - 122 с.

19. Головаха, Н. І. Комунікаційна політика держави. - Київ: КНЕУ, 2021. - 132 с.

20. Гончарук, Н. Т. Публічна дипломатія в міжнародних відносинах. - Київ: НаУКМА, 2020. - 146 с.

21. Горбулін, В. П. Стратегічні комунікації та безпека держави. - Київ: НІСД, 2021. - 218 с.

22. Городня, Н. О. Міжнародні комунікації та формування іміджу країни. - Київ: КНУ, 2022. - 117 с.

23. Дергачов, О. В. Глобальні процеси та міжнародна комунікація. - Київ: Наука, 2020. - 158 с.

24. Дзюба, І. М. Культура як чинник національної безпеки. - Київ: Смолоскип, 2019. - 167 с.

25. Доброва, Н. С. Публічна дипломатія та культурні інституції. - Дніпро: ДУЕП, 2021. - 112 с.

26. Дудар, О. І. Українська культурна стратегія у XXI столітті. - Київ: НІСД, 2020. - 139 с.

27. Євтушенко, Н. М. Стратегія розвитку культурної сфери України. - Харків: ХНУ, 2019. - 151 с.

28. Жуковська, В. В. Публічна дипломатія як засіб утвердження державності. - Львів: ЛНУ, 2022. - 124 с.

29. Заблоцька, А. О. Стратегічний імідж держави: моделі та інструменти. -

Київ: КНЕУ, 2020. - 137 с.

30. Задонецький, О. М. Вплив стратегічних комунікацій на державну політику. - Полтава: ПДАА, 2021. - 133 с.

31. Захарченко, П. В. Європейські практики культурної дипломатії. - Київ: НаУКМА, 2021. - 128 с.

32. Іванова, Н. В. Комунікаційні стратегії уряду. - Київ: НАДУ, 2020. - 144 с.

33. Ільченко, М. С. Медіакомунікації у публічному управлінні. - Харків: ХНУ, 2021. - 152 с.

34. Кагановська, О. М. Публічне управління в умовах інформаційних викликів. - Київ: НАДУ, 2022. - 168 с.

35. Касьянов, Г. В. Українська ідентичність і культурний розвиток. - Київ: Дух і Літера, 2020. - 175 с.

36. Кисельова, О. М. Стратегічні комунікації як інструмент зовнішньої політики. - Київ: Інститут міжнародних відносин, 2021. - 136 с.

37. Кляшторний, І. Р. Формування міжнародного іміджу України. - Львів: ЛНУ, 2020. - 118 с.

38. Коваленко, Л. І. Політика культурного розвитку держави. - Чернігів: ЧНУ, 2019. - 130 с.

39. Козак, О. В. Культурно-інформаційні стратегії держави. - Тернопіль: ТНЕУ, 2021. - 123 с.

40. Колесник, Т. С. Міжнародний культурний обмін як інструмент дипломатії. - Київ: КНУ, 2019. - 134 с.

41. Комаров, В. Ю. Стратегічні комунікації: теорія та практика. - Київ: НАДУ, 2020. - 140 с.

42. Костенко, О. М. Комунікаційна стратегія уряду України. - Київ: НІСД, 2019. - 156 с.

43. Кравченко, О. П. Державна культурна політика. - Дніпро: ДНУ, 2021. - 111 с.

44. Куц, І. В. Роль культури в системі національної безпеки. - Львів: ЛНУ,

2022. - 127 с.

45. Лапкіна, О. В. Гуманітарна політика в умовах глобалізації. - Київ: НАДУ, 2020. - 143 с.

46. Литвин, О. М. Інформаційна політика та культурна дипломатія. - Харків: ХНУ, 2021. - 137 с.

47. Лук’янець, Д. Г. Публічна дипломатія України. - Київ: Видавничий дім, 2019. - 158 с.

48. Магда, Є. В. Гібридна війна і стратегічні комунікації. - Київ: НІСД, 2020. - 180 с.

49. Майборода, О. М. Держава і культура: сучасні виклики. - Київ: НаУКМА, 2021. - 131 с.

50. Марків, Т. П. Культурна політика України: тенденції розвитку. - Львів: ЛНУ, 2020. - 129 с.

51. Мірошниченко, О. І. Публічні комунікації в умовах суспільних змін. - Запоріжжя: ЗНУ, 2022. - 142 с.

52. Нагорна, Л. П. Ідентичність і влада. - Київ: НІСД, 2019. - 188 с.

53. Новак, В. М. Роль міжнародних інституцій у культурній дипломатії. - Київ: КНУ, 2020. - 114 с.

54. Окунєв, О. О. Публічне адміністрування в умовах глобальних викликів. - Київ: НАДУ, 2021. - 160 с.

55. Панченко, В. І. Культурний розвиток і стратегічні комунікації. - Дніпро: ДНУ, 2022. - 118 с.

56. Петровська, І. М. Публічна політика і стратегічні комунікації. - Київ: КНЕУ, 2020. - 135 с.

57. Пітель, А. М. Культурна дипломатія як чинник державотворення. - Чернівці: ЧНУ, 2021. - 128 с.

58. Половинчак, Ю. О. Міжнародний культурний простір і Україна. - Львів: ЛНУ, 2019. - 120 с.

59. Романенко, О. В. Публічне управління: сучасні підходи. - Київ: КНЕУ, 2021. - 210 с.

60. Рудик, О. М. Стратегічні комунікації в діяльності державних інституцій. - Київ: НАДУ, 2020. - 141 с.

61. Сидоренко, Т. В. Українська культурна дипломатія в Європі. - Київ: НаУКМА, 2021. - 132 с.

62. Синявська, О. М. Культурна політика в умовах трансформацій. - Одеса: ОНЕУ, 2020. - 127 с.

63. Соловей, О. В. Комунікаційні стратегії та державне управління. - Тернопіль: ТНЕУ, 2021. - 145 с.

64. Тимощук, Л. В. Публічна комунікація та міжнародні відносини. - Київ: КНУ, 2022. - 128 с.

65. Ткаченко, Н. О. Міжнародні гуманітарні зв’язки України. - Харків: ХНУ, 2021. - 121 с.

66. Філіппов, А. В. Культурна дипломатія: теорія і практика. - Львів: ЛНУ, 2020. - 138 с.

67. Шевченко, В. В. Стратегічні комунікації в системі державної політики. - Київ: НІСД, 2021. - 150 с.

68. Юрченко, Ю. М. Розвиток міжнародного іміджу України. - Київ: НаУКМА, 2020. - 116 с.

69. Zaharna, R. S. Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11. - New York: Palgrave Macmillan, 2019. - 242 p.

70. Nye, J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. - New York: PublicAffairs, 2020. - 208 p.